

ANDOVER-HARVARD LIBRARY

AH 6127 7

Recvd 1970.2
v19.20
1875-1876

MEDEDEELINGEN

VAN WEGE HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP;

**bijdragen tot de kennis der zending en der taal-,
land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.**

UITGEGEVEN DOOR

BESTUURDERS VAN VOORNOEMD GENOOTSCHAP;

NEGENTIENDE JAARGANG.

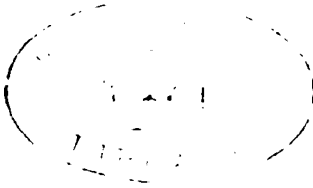
TE ROTTERDAM, BIJ

M. WYT & ZONEN.

Drukkers van het Nederlandsche Zendinggenootschap.

1875.

~~Reth 9095.5~~

Minot fund

I N H O U D.

Land- en volkenkunde van Nederlandsch-indië.

	Bladz.
Indrukken en gedachten op de tentoonstelling te Tomohon, 22 en 23 Julij, 1874, door N. GRAAFLAND	1
Verhaal van DJÔKÔ-SOEPÔ, pangéran te Sëndang, (Sédajoe). Een javaansch geschrift, door C. POENSEN	33
Javaansche Woningen en Erven, door denzelfden	101
Id. Id. Bijlage. Belastingen op de inlandsche woningen.	317
Het eerste onderwijs op de inlandsche Volksschool, door J. C. NEURDENBURG	147
De Savoe-eilanden. De oorspronkelijke en tegenwoordige bewoners. Voornaamste middel van bestaan, door M. TEPPER.	205
Kerk en Christendom op Saparoea. (Ambonsche eilan- den), door R. BOSSERT.	234
Staat der scholen in de Minahassa, op ulto December 1874, door H. ROOKER.	267
Statistieke opgaven van het aantal gedoopten, enz. in de Minahassa, gedurende 1874.	271
Een kort bezoek aan Môdjô-warnô, door J. W. ROSKES.	326
Een ornamentenfeest van Gantarang (Zuid-celebes), tot bezweering der cholera, door G. J. HARREBOMÉE. (Ingezonden).	344

Algemeene land- en volkenkunde.

Bladz.

De Vertegenwoordigers van het Christendom onder heidensche volken, in onze eeuw, door J. C. NEURDENBURG. 352

Dagboeken, verslagen en brieven uit de Zending.

Berigten van Savoe, van M. TEFFER.	54
id. id. (<i>Vervolg</i>) van denzelfden	188
Kediri (Jaarverslag over 1874), van C. POENSEN.	373
Môdjô-warnô (Jaarverslag over 1874), van J. KRUIJT.	378
Verslag van de inlandsche particuliere school te Môdjô-warnô, over het jaar 1874, door denzelfden.	396

Varia.

JOHN COLERIDGE PATTESON, de zendelingbisschop van Melanesië. (Eerste voorlezing), door J. C. NEURDENBURG.	66
Annexatie der Fidji-eilanden, met een en ander dat gedachten wekt over koloniale belangen, door denzelfden.	99
Verhouding in Engelsch-indië van de Bevolkingen tot het aantal christenen, in 1872, naar A. SHERRING.	204
JOHN COLERIDGE PATTESON, enz. (Tweede voorlezing), door J. C. NEURDENBURG	277
Hoe Christenen Heidenen behandelen. (Een paar staaltjes uit velen), door denzelfden	405
Zou het onverschillig zijn, hoe andere natiën over ons beleid in Indië denken? door denzelfden.	412

DAGBOEKEN, VERSLAGEN EN BRIEVEN UIT DE ZENDING.

Berigten van Savoe. (1)

De Savoenezen hebben niet zoo als de bewoners van grootere eilanden afleiding in volkenverkeer. Zij leven geheel aan zichzelf overgelaten; en omdat het eiland Savoe voor het Gouvernement geen voordeelen kan afwerpen, bleef ook Savoe gedurende den loop der eeuwen een door het Nederlandsch-indische bestuur vergeten eiland. Het was inderdaad een drukkende tijd, die tijd van pokken-epidemie, voorafgegaan en gevolgd door oorlog en brand op verschillende plaatsen. Niet één huisgezin - naar luid der berigten - bleef geheel verschoond. Al de regerende Radja's leden in eigen gezin de zwaarste verliezen. De familie van den Radja van Mesara (zuidafdeeling van Savoe) bestond, volgens eigen getuigenis, uit honderd en vijftig leden, en er bleven er slechts drie van in leven. Honderd zeven en veertig werden dus in ééne familie, het slagtoffer der epidemie! Wie verwondert er zich over, dat men geen gelegenheid vond om allen ter aarde te bestellen, daar de in het leven blijvenden magteloos naast de gestorvenen lagen, en het moesten aanzien, dat geliefde betrekkingen, nadat zij nauwelijks den geest hadden gegeven, eene prooi werden van hongerige honden

(1) Men herinnere zich, dat het eiland Savoe ten westen van Timor ligt, en raadplege verder „Mededeelingen” XV, blz. 102 e.v. en XVI, blz. 281, e.v., wat W. M. DONSLAAR over dit eiland schrijft.

en vraatzuchtige zwijnen, die om strijd zich meester maakten van de lijken. Ja! mag men de berigten gelooven, dan maakte het vraatzuchtig gedierte wel eens eerder aanvang met de verscheuring van zijne prooi, nog vóór de lijder den geest had gegeven, te zwak om het geweld van het aanvallend gedierte te weeren. Immers zóó zeggen ooggetuigen: „Wij bezochten des morgens ten negen ure, sommige kranken om eenige hulp te kunnen bieden. Wij vervolgden onzen weg, om elders te kunnen helpen, en bij terugkomst om tien uur was de lijder, dien wij ten negen ure bezochten, en die toen nog goed leefde, reeds eene prooi van honden en varkens, die op Savoe met veel gemak de slaapplaatsen naderen. In dezen tijd van algemeenen druk niet verzorgd wordende, was dit vraatzuchtig gedierte door den honger gedreven, op genoemden roof uit.”

Alles was in rouw gedompeld, in waarheid van den geringsten tot den vorst. Ja! zelfs het gedierte scheen mede den druk te gevoelen. Geen buffels loeiden, geen honden blaften als naar gewoonte, geen vogel zong zijn morgen of avondlied, en zelfs hanen kraaiden niet. En waar het vee van de overledenen bleef, dit weet niemand; men vond het na afloop der ziekte niet meer. Men veronderstelt, dat varkens en honden elkaâr hebben verteerd, en dat de buffels en paarden, veelal voor offers zijn aangewend, door hen, die later weder op hunne beurt het slagtoffer werden der epidemie. Maar aller aandacht trok het, dat geregeld al de priesters, die voorgaven de ziekte te kunnen bezweren, de eerste slagtoffers waren, wanneer de ziekte eene nieuwe kampong kwam bezoeken. Meer dan een jaar woekerde de vreeselijke ziekte voort, van negerij tot negerij, van kampong tot kampong. Eerst werd er eene kampong schoon geveegd, zoo drukken zich de

Savoenezen letterlijk uit, en had die kampong het gewisse aantal dooden geleverd met de priesters aan 't hoofd, dan ging de ziekte tot eene andere kampong over, steeds weder het eerst de priesters in de armen des doods voerende.

't Ééne leed was nog niet geheel geweken, of een tweede stond te volgen; het werd voorbereid door de priesters zelf, in wier kampongs zich de ziekte nog niet had vertoond. Het eenige middel tot afweering van het kwaad, spraken de priesters, is het eten van gestolen paardenvleesch. De Savoenezen in 't stelen niet het minste kwaad ziende, legden in dit vak eene bekwaamheid aan den dag, al te hinderlijk voor hunne landgenooten, die hoewel even bedreven in dat werk, het min aangenaam vonden op zoo groote schaal bestolen te worden. Dit zette kwaad bloed, en na afloop van het vreeselijk dooden-proces, hielden de stammen afrekening met elkaâr. De priesterlijke raad had niet gebaat. Hoeveel gestolen paardenvleesch ze ook aten, priesters en bevolking hadden de hand des doods ernstig voelen drukken. Geheele kampongs waren reeds uitgestorven, en nu zou de oorlog het leed voltoojen. De oorlog bestaat op Savoe meestal, in 't wegvoeren van vee, en 't verbranden van kampongs. De beleedigde partij werd de overwinrende, omdat die partij vier stammen had ter hulpe geroepen. Het waren dus vijf stammen tegen één. Maar die ééne stam had zich welligt kunnen doen gelden, ware slechts de eensgezindheid zoo sterk geweest als de fortén, waarop men te roekeloos heeft vertrouwd. Gebrek aan eensgezindheid, gepaard met verraad maakten, dat de anders voor inlanders werkelijk goede fortén, thans noodlottiger waren, dan bijaldien men er geene had gehad. Op den avond vóór dat de strijd een' aanvang

zou nemen, hadden de hoofden hun volk in de fortten vereenigd. Een groot aantal buffels werd geslacht, en eene groote hoeveelheid spijsen bereid. Men at tot verzadiging toe, en de hoofden juichten reeds over den dag van morgen. De hoofden stelden zich ditmaal regt broederlijk aan jegens hunne minderen, en wilden gaarne nog laatste en kleine verzoeken toestaan. De een wenschte nog even afscheid te nemen van zijne huisgenooten; een ander wilde nog een tweede wapen halen; een derde wilde het zijne gaan scherpen; een vierde had weder eene andere reden, maar allen zouden ze beter toegeerust terugkeeren. Het was reeds laat in den avond, en de nacht spoedde voort. Eindelijk begon de dag te lichten over eene ontvolkte sterkte. Niemand was er teruggekeerd, en bovendien had men door verraad het den vijand zoo gemakkelijk gemaakt, dat hij zonder slag of stoot overwinnaar werd. De aanvoerders der overwonnen partij, werden óf gedood, óf gevangen genomen en uit hunne betrekking ontslagen. De sterkte werd in asch gelegd. Wat draagbaar was en waarde had, werd mede gevoerd en als buit verdeeld; al het overige werd vernietigd.

Zoo eindigde het priesterbedrog, maar de oogen der zwaarbeproofden werden hierdoor aanvankelijk geopend voor het licht des evangelies. Gedrukt onder het leed, gedompeld in duizendvoudigen rouw en beroofd van bezitting, was het aanbod „vrede door het bloed des kruises” aanvankelijk voor sommige nadenkenden regt welkom en groote behoefte. En het zaad des Evangelies bleek vruchtbaar; reeds nu hebben honderden gebroken met het verleden en trachten, naar hun vermogen, te wandelen, waardiglijk het Evangelie. Ja waarlijk! de gemeente des Heeren mag zich verblijden over de komst

van Gods koninkrijk op het zwaar beproefde Savoe. Na het boven vermelde zal het zeker niemand bevreemden, dat, in betrekkelijk korten tijd, velen voor het Evangelie der vertroosting zijn gewonnen.

Om een denkbeeld te geven van de wijze, waarop wij het vertrouwen mogten winnen, is het volgende noodig te weten. Bij zijne rondreize op het eiland neemt de zendeling steeds intrek bij den Radja, die alsdan zijne ondergeschikte hoofden te zamen roept. De Radja en zijne echtgenoot, zoo ook de zendeling nemen plaats op stoelen, de eerstgenoemden liefst met gekruiste beenen. De ondergeschikte hoofden, zetten zich hurkende neder en vormen eenen kring, die zich naar mate der toehoorders uitbreidt. De Radja en zijne echtgenoot doen onophoudelijk vragen, betreffende eene christelijke maatschappij. Zij doen onderzoek naar den invloed van het Christendom op het maatschappelijk leven. Zij vragen naar de uitgebreidheid en de grootheid der bevolking van Nederland. Ook den afstand tusschen Nederland en Savoe wil men kennen en de landen, die men op de groote reis aandoet, wil men hooren noemen. . . . Dan teeken ik op den grond eene landkaart, geef hun een denkbeeld van de ligging van Europa, en maak hun duidelijk, waar de Nederlanders in dat werelddeel wonen, en hoe zij gemakkelijk, door middel van hunne groote en sterke schepen, alle landen en eilanden kunnen aandoen. De Radja's hebben allen Timor-Koepang gezien, die van Seba zag Soerabaja en Batavia ook, en Koepang is voor hen, die niet verder kwamen, natuurlijk het hoogste, wat ze kennen. Zij noemen Koepang nommer één, maar wanneer ze dan nader zijn ingelicht, en wanneer ik hen daarenboven, door middel van mijn groot panorama, de hoofdsteden van Nederland binnenleid, hun het paleis te Amsterdam op vrij

grootte schaal voor oogen stel, dan klikken allen met hunne tongen, en sommigen zeggen: „neen, toewan! dat is zeker niet op deze aarde, dat zijn zeker gezigten uit den hemel.” Het stadhuis te Haarlem en dat te Delft, de paleizen in den Haag, de beurs te Rotterdam, vergezigt van Scheveningen op zee en eenige van de fraaiste kerken, zoowel van buiten als inwendig gezien en dat alles geillumineerd, is werkelijk in 't oogvallend mooi. Ja! zoo fraai, dat gedurende ons kort verblijf te Koepang al de europeesche ingezetenen om beurten verzochten ons panorama te mogen zien. Het getuigenis was algemeen: „hiermede zult gij de Savoenezen genoeg doen.” Een der Radja's op Savoe zei: „indien ik eenmaal in dat paleis te Amsterdam kon komen, zou ik mij dom houden, ik zou doen als of ik geen enkele deur kon vinden om er uit te komen. Ik zou het zeker eenige dagen zonder spijs en drank volhouden, ik zou mij aan 't kijken verzaadigen.” . . . En dan die kerken met beschilderde glazen, die door 't kaarslicht werkelijk zoo heel mooi uitkomen! Ja! die kerken, men staat ze, geheel zwijgend, te bekijken, en zwijgend brengt men wederom anderen voor de ronde glazen, en men fluistert: „Zie hier een bedehuis van de christenen in Holland.” En zoo komen wij dan heel geleidelijk op hetgeen waarop wij eindelijk moeten komen. Nu zijn de harten langzaam aan gestemd, om van de ware aanbidding in geest en waarheid te hooren, die wij hebben leeren kennen door den Heer en Zaligmaker der wereld, die tot aan de einden der aarde den menschen zijne zaligmakende hand reikt, en hen wil brengen tot de kennis van den vader der geesten van alle vleesch. Dan gevoelen zij aan hunne harten, dat de godsvereering der christenen iets geheel anders is, dan de veelgoderij der heidenen. De begeerte

om gedoopt te worden, wordt in hen opgewekt; en wie bekent met het heidendom te breken en JESUS te belijden als den Heer en Heiland van Zondaren, wordt door den doop aan de gemeente van CHRISTUS toegevoegd.

De gedoopten zijn geenzins aan zichzelf overgelaten. In drie negerijen zijn reeds goeroe's (onderwijzers) voor de gemeente werkzaam. De toetredenen sluiten zich getrouw aan de goeroe's aan, die hun best doen om nuttig te zijn voor ouderdom en jeugd. De gedoopten zijn met hunne goeroe's ingenomen en vooral de Radja's bieden hun alle mogelijke hulp. Zij zorgen voor hunne huisvesting en voeding en wij zelven voor hun klein tractement, waarvoor zij zich kleeding, enz. kunnen aanschaffen. Het getuigenis der Radja's, omtrent hunne goeroe's is alleszins loffelijk. Op Mesara is werkzaam goeroe PAUL TEHOEPEORIJ, op Timo goeroe JOHANNES WAAS en op Liaai goeroe JACOB OENOEPOETIJ. En zoo wordt het ons mogelijk het, door velerlei omstandigheden onderling vervreemde volk weder te vereenigen, onder de banier des kruises.

Een geschikt middel daartoe bood ons vooral het eerste kerstfeest op Savoe aan. Al de regerende Radja's, waaronder ook een, die nog niet was toetreden tot het Christendom, werden met hunne echtgenooten en rijks grooten bij onzen kerstboom verzocht. Ook al de Radja-moeda (kleinere hoofden) werden met hunne vrouwen genoodigd, en voor ieder was een geschenk in den door verlichting schitterenden kerstboom, die het ruime vertrek geheel overdekte. Behalve de genoodigden waren er vele toeschouwers. Allen vonden den kerstboom overheerlijk schoon. Zóó was men nog nooit te zamen geweest, en de voorheen bijna onafgebroken oorlogvoerende partijen zaten thans onder den

kerstboom in vollen vrede nevens elkaâr. Voor allerlei gebak, koffij en thee was ruimschoots gezorgd, zoodat het, ook den niet genoodigde en heidenschen toeschouwers, niet aan verkwikking behoefde te ontbreken. En toen eindelijk ieder op zijne beurt het voor hem of haar bestemde geschenk ontving, wist men niet hoe men het had. De een zag er nog gelukkiger uit dan de ander. Dus werd de eerste kerstdag een algemeene vreugdedag, die zelfs den heiden nut aanbracht, en hem uitnoodigde tot de aanneming van den Heiland en Zaligmaker der wereld.

De tweede kerstdag was bestemd voor eene meer beperkte feestvreugd, voor een' christelijk broederlijken maaltijd. Aan dezen maaltijd waren genoodigd al de christelijke Radja's en al de Radja-moeda, allen met hunne vrouwen. Er waren dien dag ruim vijftig gasten. Men liet het zich goed smaken. De spijsbereiding bij den pandita vond men uitstekend. Men deed de tafel eere aan, en gaarne zou men nog eens weder kerstfeest komen vieren.

Zodoende hadden de jeugdige christenen een denkbeeld gekregen van christelijk feestvieren. Alles liep geregeld en zelfs stichtelijk af, en de heidenen bekenden, dat de christenen wel aangenaam feestvierden. Beide kerstdagen waren dan ook regt feestelijk gevierd, en het „Halleluja, eeuwig dank en eere" werd voor 't eerst op Savoe aangeheven en smolt tezamen met het Halleluja der geheele gemeente van CHRISTUS op aarde.

Het kerstfeest droeg goede vruchten: velen traden op nieuw toe, en tot nogtoe is er geen reden van klagen over de jeugdige gemeente, die zich zooveel mogelijk schikt naar het onderwijs des Evangelies, en die zich naar wij vertrouwen, steeds meer en meer schikken zal,

naar mate zij de eischen van het Evangelie leert verstaan. Door ons kerstfeestvieren wonnen wij veel op de gezindheid van heel de bevolking; niemand der feestvierende menigte keerde met ledige handen huiswaarts; en allen hadden eene eer genoten, die hun nog nooit te beurt was gevallen, en bij terugkeer naar hunne negerijen, kampongs en huisgezinnen, werd het groot geluk van christen te zijn geroemd. Onwillekeurig ging men vergelijkingen maken. Wanneer heidenen feestvieren is het eene geheel ongeregelde bijeenkomst. De een zit met zijne spijzen in een van bladeren gevlochten mandje hier, en de ander dáár neêrgehurkt, en aan gejoel en geschreeuw is geen einde. Bij den kerstmaaltijd waren niet slechts de Radja aan eene tafel gezeten, maar ook de kleinere hoofden zaten met hunne vrouwen aan eenen proper gedekten disch. Ieder was behoorlijk en naar vermogen gekleed, en naar oud christelijk gebruik leerde de jeugdige gemeente biddend en dankend feest vieren. En wie de aanzittenden in oogenschouw had kunnen nemen, zou zeker hebben gevraagd: „zijn dat die oorlogzuchtige heidenen van vóór slechts korten tijd?” Vrede en geluk lag op de aangezigten te lezen. En toen wij vóór den maaltijd in ootmoedig gebed onze harten hadden verheven tot den Gever van alle goeds, zagen zij na het amen elkander aan met eene uitdrukking op 't gelaat, als of ze vroegen: „Zijn wij waarlijk wel Savoeenzen? Zijn wij op Savoe?” Men zag met blijkbaar welgevallen, op den met smakelijk toebereide spijzen welgevulden disch, en maakte een' aanvang met den eersten christelijk broederlijken maaltijd, op het onlangs nog geheel heidensche Savoe. Hem die magtig is te doen boven bidden en denken, zij de jeugdige gemeente bevolen, opdat zij eene eere moege worden van CHRISTUS den Heer, en door

de kracht des Heiligen Geestes, moge beantwoorden aan hare heerlijke roeping.

Op den eersten Zondag na het kerstfeest leerden wij elkaar nader kennen. Het was een dag van ontsteltenis en ramp. Het is waarschijnlijk, dat er in 't gebergte een wolkbreuk had plaats gehad. In korten tijd steeg het water in de meestal uitgedroogde rivier tot eene zorgwekkende hoogte, en eindelijk overstroomde het de geheele vlakte, waarin wij nabij den oever wonen. Eensklaps was de omheining van ons erf ingestort en het water steeg rondom ons huis tot nagenoeg drie voet hoog. De stroom was verbazend snel, en liep juist op onze woning aan. Gelukkig stond die woning op palen, en die palen zijn eene manslengte in den grond gewerkt. Wij wisten natuurlijk niet wat te doen. Zoo ver we zien konden was alles overstroomd, en bij hooger waterstand zou onvermijdelijk onze losliggende planken vloer (aan ons huis is geen enkele spijker gebruikt) zijn opgestuwd en wij zelve met alles in den vloed geworpen. Maar God erbarmde zich onzer. Het water raakte slechts hier en daar even aan eene vloerplank. Het was met regt: „de Heer laat het water wel tot aan de lippen komen, maar er niet overheengaan.” Naauwelijks vermoedde men, dat wij in gevaar verkeerden, of christenen en heidenen kwamen in groote menigte door den vloed zwemmen en waden, elkaar stevig vasthoudende, boomen en steunsels grijpende om ons huis te kunnen bereiken. Vlughten was het algemeene denkbeeld. Allen maanden er ons toe aan. Maar waar heen? Wij woonden aan de lagere zijde van de rivier. Wij hadden meer kans, van met den geweldigen stroom te worden medegevoerd, dan ergens behouden aan te landen. Wij besloten te blijven. De kinderen schreiden bitter-

lijk, en handen wringend, smeekte de oudste: „Vader! ach, bid toch dat het water moge zakken, dat wij behouden worden.” Na gebeden te hebben en ons zelve der goddelijke genade te hebben aanbevolen, bleef ons niets over dan lijdzaam afwachten wat de Heer over ons had beschoren. Vele menschen waren reeds tot ons en in ons huis gekomen, en hielpen alles in verzekering brengen wat voor wegvoeren door den stroom vatbaar was, en nog steeds bezig zijnde met zooveel mogelijk schade te weeren, zien wij op eens eenige menschen door den stroom medegevoerd, op ons huis afkomen. Een enkele slechts dreef voorbij, doch bleef gelukkig behouden; maar de meesten klemden zich met groote behendigheid aan palen of stijlen van ons huis vast. Wij dachten niet anders dan dat eene geheele kampong was weggestroomd, maar bij nader toezien bleek het onze Radja Seba te zijn met zijne broeders en nog eenige mannen van zijn gevolg. Zij hadden zich rivier opwaarts, waar zij wonen, in den stroom geworpen, berekenende, dat ze juist op ons huis zouden aanstroomen. De berekening was juist. . . . „Wil Toewan de woning verlaten?” vroeg de Radja, „dan zal ik raadschaffen om allen naar elders te brengen.” Hoe welgemeend ook het aanbod was, wij besloten te blijven; het regende en woei en de stroom was vreeselijk snel, maar bovendien, ons gebed was reeds aanvankelijk verhoord; het water begon werkelijk een weinig te zakken. Ik oordeelde, dat de palen van ons huis diep genoeg waren ingegrond om den vloed te trotseeren, en bijaldien de grond al week werd en de palen zakten, zou gelijke drukking van het zware huis al de palen gelijk doen zakken en daardoor het huis staande houden. De Radja was mede van mijn gevoelen, en toen wij het noodige in veiligheid hadden gebracht, kwam ons kostelijk te pas

het overblijvende van het kerstfeest. Allen kwamen nu in ons huis op de vóór en achtergalerei. Allen beefden als koortslijders, en regt welkom waren de verkwikkingen aan christenen en heidenen geboden. Allen hadden zich dapper gekweten en eene extrabelooning verdiend. Het was als of de kerstvreugde nogmaals terugkeerde; en toen allen met mij van oordeel waren, dat wij zonder gevaar den afloop van den vloed konden verbeiden, werd men hoe langer zoo vrolijker gestemd. Kleine verliezen, door 't wegstroomen van het een en ander, dit spreekt, heeft men bij zulke gelegenheden altijd. Maar gelukkig hadden wij geen ongelukken te betreuren. Wij hadden van de rondom wonenden een aantal varkens, buffels en pluimvee zien heenstreamen, maar ook van het vee werd nog weder, op daartoe geschikte plaatsen, veel gered. Wij waren gevoelig en dankbaar voor de verleende hulp. Het kerstfeest werkte na. Er was op die feestdagen een band gelegd tusschen de jeugdige christenen en hunnen leeraar, en ook de heidenen had hij door 't kerstfeest voor zich gewonnen. Aandoenlijk was de belangstelling, die nog verder bleek, toen na afloop van het gevaar, men ons van alle zijden kwam bezoeken, gekookte spijzen bracht en allerlei hulp bood. Ook door deze overstroming wrocht de Heer mede, om ons bij vernieuwing aan de Savoenezen te verbinden. Allen hadden naar vermogen de helpende hand geboden, van den Radja tot den geringste. Mannen en vrouwen; ouden en jongen waren ter hulpe gesneld. Lief en leed hadden ons elkaar nader leeren kennen, ons nader aan elkaar verbonden.

7 Maart, 1874.

M. TEFFER.

(*Wordt vervolgd*).

DAGBOEKEN, VERSLAGEN EN BRIEVEN UIT DE ZENDING.

Berigten van Savoe.

(Vervolg van blz. 65).

Nu volgde de oudejaarsavond, die ook op Savoe voor 't eerst plegtig godsdienstig werd gevierd. De school, die wij ook voor kerk gebruiken, was naar vermogen verlicht, door middel van lampen en kaarsen. Dit was de eerste avondgodsdienstoefening in genoemd gebouw. Gaarne zou ik meermalen avondkerk houden, maar daar op Savoe letterlijk gebrek is aan alles, wat voor behoorlijke verlichting in een bedehuis wordt vereischt, is er aan avondkerk, ook met den besten wil, vooreerst niet te denken: wij moeten vooraf op middelen zinnen, hoe eene behoorlijke verlichting tot stand kan gebracht en bij voortdoring gehouden worden. Wij hadden, bij gelegenheid van oudejaarsavond, al wat slechts tot lamp kon dienen, kerkwaarts gebracht, en zóó gelukte het ons, met medehulp van anderen de noodige verlichting aan te brengen. De Savoenezen hadden nog nooit zooveel lamp- en kaarslicht bij elkaâr gezien, en men vond de sluiting van het oudejaar door christenen indrukwekkend.

Ook het nieuwejaar, dat door de Savoenezen met verlof tot stelen wordt aangevangen, zoo als ik reeds vroeger berigtte, begonnen de jeugdige christenen thans ook voor de eerste maal onder inroeping van 's Heeren

zegen. Wij stelden ons op den eersten dag van het jaar in 's Heeren hand, bereid om uit die hand te ontvangen hetgeen Gods wijsheid en vaderliefde ons in dit jaar zou willen doen toekomen. Lief en leed, voorspoed en tegenspoed, het werd der jeugdige gemeente onder de aandacht gebracht, zou ook in dit jaar ons deel zijn, omdat het aardsche leven nergens en door niemand ongestoord of ongemengd wordt genoten. Van den beginne af aan tracht ik er de jeugdige gemeente op te wijzen, dat ook der vromen lot meermalen onspoed is. Op die wijze worden zij minder teleurgesteld, wanneer de Heer mogt goedvinden hun geloof nader te beproeven. Het ligt meermalen zoo geheel op den bodem van het hart der heidenen, die het Christendom omhelzen, dat ze, ook naar het uitwendige, bijzonder zullen worden gezegend, en ze hebben dit met vele christenen in Europa zelfs gemeen. Hoe velen treft men er niet aan, die aan dit euvel mank gaan! Den Heer dienen, enkel omdat Hij het zoo waardig is, omdat het dienen zoo zalig, ja de zaligheid zelve is, dit begrijpen zeer velen al zeer weinig. Om niet geven – om niet volgen – om niet liefhebben, met het leeren van die les, zijn wij zelve niet zoo heel spoedig klaar. Ik heb er ook in Europa ontmoet, die voor geloovig doorgingen, tot op het tijdstip dat beproeving hun deel werd; maar die mij 't hart deden beven, bij eigenmondige verklaring: „thans geloof ik aan niets meer.” Hoe treurig, wanneer kinderlijk en ootmoedig gelooven wordt verworpen, juist dan wanneer het den mensch het meest zou moeten baten, ja geheel onmisbaar is. Hoe heerlijk zou het zijn, indien ieder belijder van den Heer JESUS in hart en verstand kon bewaren het gulden woord des Apostels: „Zalig de man die verzoeking verdraagt: want als hij beproefd zal geweest zijn, zal hij de kroon

des levens ontvangen." „Geen strijd, geen kroon." Ja 't is goed dat de jeugdige gemeente zich met dit denkbeeld vertrouwd make; 't kan nimmer schaden. Beproeving! Zij werkt meestal wat goeds; dit werd mij bij vernieuwing duidelijk in de toebrenging van den Radja van Liaai.

De bekeering van den laatsten vorst op het eiland Savoe had plaats op de volgende verrassende wijze. Meermalen had ik den Radja van Liaai ontmoet, en met hem gesproken over 't zaligmakend Evangelie; meermalen had ik hem doen opmerken, dat de Heer JESUS ook zijn zaligmaker wilde zijn, en voor hem en zijn volk den weg ten hemel had gebaad door zijne liefde tot menschen, om wier wille Hij op aarde kwam, en noch armoede noch smaad, noch kruislijden noch dood ontzag, waar dat alles den verloren mensch slechts kon baten, om hem met God te verzoenen, hem tot God te leiden, en hem een kind Gods te maken. Naar den mensch te oordeelen, was 't aan eens dooven mans deur geklopt. Zwijgend hoorde mij de Radja van Liaai aan; met zijne uitvorschende blikken trachtte hij mij te doorgronden, en een glimlach speelde niet zelden om zijne lippen; maar geen woord tegenspraak - geen woord tot aanmoediging werd er vernomen: steeds zweeg hij als het graf. . . Edoch! er werden wel grooter geesten gevangen door de waarheid, die in CHRISTUS is; en waar wij meermalen vreezen, van op rotsen te hebben geploegd, heeft zich het woord Gods reeds gehecht aan de weinige goede aarde, voor ons oog wel geheel verborgen, maar door den Hemelschen Zaaier gekend. Ik zelf wist niet, dat de woorden des levens waren blijven hechten en haken in het hart van den vorst van Liaai. Ik bleef in 't onzekere en allen met mij, die hem zoo gaarne zouden zien toetreden; zelfs de

Radja van Seba, zijn aanverwant, durfde mij in 't geheel niet vleijen met de bekeering van dezen vorst; en daarom wierpen wij het net dan al weder aan eene andere zijde, in hope van beter te zullen slagen dan in Liaai, waar alles vergeefsche moeite scheen.

Liaai trad dus, ter wille van betere uitkomsten in andere negerijen, meer op den achtergrond: herhaalde en vergeefsche pogingen moedigden niet aan om de onaangename reis derwaarts en het nog veel onaangenamer verblijf daar ter plaatse, te herhalen... Liaai werd echter niet vergeten, wanneer de gemeente te Seba christelijk feestvierde. De geheele vorstelijke familie werd onder anderen genoodigd bij het kerstfeest, en ook in den kerstboom waren kleine geschenken voor hen aanwezig; zelfs aan den maaltijd op den tweeden kerstdag lieten zich enkele leden van genoemde familie vinden. Maar daar bleef het bij. Toenadering des harten kon van hunne zijde niet worden bespeurd. Men liet zich nooden. Zwijgend nam men deel aan de kerstvreugd. Men hoorde slechts aan. Men zag tot aan 't einde, hoe wij feestvierden, en men keerde huiswaarts, zonder dat iemand onzer kon gissen, of de hooge gasten van Liaai eene enkele schrede waren genaderd tot Hem, die de bron en oorzaak was van onze kerstvreugd. Wat konden wij verder nog voor Liaai doen? In onze gebeden alleen konden wij ons nog bezig houden met den vorst en zijne bevolking, en waar in de gemeente van CHRISTUS, de bede „Uw koninkrijk kome” opsteeg tot den troon der genade, was die bede ook voor Liaai en deszelfs inwoners.

En wat we nauwelijks durfden denken, is reeds geschied. Het laatste opperhoofd van Savoe, afdeeling Liaai, werd gewonnen voor 't Evangelie, nog vóór hij het zich zelf bewust was. Reeds geruimen tijd had zwaar

koortslijden mij aan huis gebonden, mij het reizen onmogelijk gemaakt. Naauwelijks kon ik mijn gemeentewerk te Seba gaande houden. Ik wilde zoo gaarne de nieuwe gemeenten in de ooster- en wester-afdeeling bezoeken. Maar terwijl ik dacht over zoo even genoemde afdeelingen, was het bij herhaling als of mij werd toegeroepen: „ga eerst naar Liaai, en doop het opperhoofd.” Ik redeneerde tegen. Ik bracht mij voor den geest het zwijgend gedrag, den min aangenamen blik, den spotlach om den mond. Ik besloot, dat die dringende stem wel het gevolg kon wezen van mijn denken over Liaai gedurende het koortslijden. Vreemd genoeg, dat wij menschen liever denken aan 't werk van ontstelde hersenen, dan aan eenvoudige inwerking van den Heiligen Geest, zoo duidelijk door den Heer JESUS toegezegd, en nog voortdurend geschonken ten nutte van de uitbreiding van Gods koninkrijk of van de gemeente des Heeren JESUS. „Naar Liaai!” zoo klonk 't mij bij vernieuwing in 't hart. Vreemd, dat de bepaling „morgen” er nog bij moest komen. Nu meende ik, dat ik wel wilde, maar reeds morgen niet zou kunnen gaan, dewijl ik nog ziek was. Maar ik werd als voortgedreven. En toch! ik kon naauwelijks staan. . . Ik strompelde naar mijne studeerkamer, om het noodige in orde te brengen. Mijne vrouw dit merkende, zeide: „Wat gaat gij nu doen?” Ik antwoordde eenvoudig: „Ik moet morgen naar Liaai.” „En gij zijt ziek; pas is uwe koorts afgelopen”, zoo merkte mijne vrouw op. Ik antwoordde: „Morgen hoop ik wél genoeg te zijn, om naar Liaai te kunnen gaan.” Ik zeide echter niets van die dringende stem. Ach ik was dwaas – ik was ongeloovig genoeg, om mij zelve niets te maken, dat ik morgen welligt onverrichter zake zou moeten terugkeeren, beschaamd zou uitkomen, of zelfs welligt te zwak zou zijn om te paard,

die zoo vermoeiende reis te doen. En toch was het dan telkens weder: „Morgen moet gij Radja Liaai doopen.”

Toen ik nu alles stillekens had in orde gebracht voor den volgenden dag, legde ik mij vermoeid ter ruste. In den volsten zin des woords werd ik verkwikt en gesterkt door de rust van den slaap; en ontwakende was mijne eerste gedachte: „Nu gaauw naar Liaai.” Mijn paard werd gezadeld, ik steeg op, en de reis ging boven verwachting goed.

Te Liaai stapte ik af aan 't zoogenaamd vorstelijk verblijf. Mijne geheel onverwachte komst wekte verwondering.

Al spoedig was ik met het opperhoofd in gesprek. Ik vroeg naar zijn' welstand en dien zijner familieleden, enz., enz. „Met mij”, sprak het opperhoofd, „gaat het niet al te best. Ik lijd zeer aan ingewandspijuen; ik kan er in 't geheel niet van rusten, in 't geheel niet slapen; nacht noch dag vind ik verademing. . . . Wat betreft het weêr, ach! Ook daarmede is het treurig gesteld, het zal, zóó voortgaande nog op hongersnood uitloopen; al het gezaaide is reeds verdord. Onze priesters hebben al het mogelijke gedaan om den regentijd te bespoedigen, maar wat men ook aanwendde, de regentijd wil maar niet invallen. Wij zijn hier ten einde raad! Weet gij er welligt een middel op om regen te krijgen?” Zoo vroeg mij ten slotte het opperhoofd. Deze mededeeling was al vast boven verwachting. De anders zoo geheel zwijgende Regent, was thans in 't oog vallend spraakzaam. Ik antwoorde met eene wedervraag: „Wat doen”, zoo sprak ik, „uwe priesters om regen te bekomen?” Het opperhoofd antwoordde: „Zij slagten beesten, doorsnuffelen de ingewanden, en lezen in 't hart, over hoeveel dagen wij regen krijgen. Zij hebben reeds herhaalde malen een groot aantal buffels en varkens en scha-

pen en kippen geofferd, maar de zaken zijn niet in orde. Eerst voorspelden zij: „over vijf dagen”; maar die vijf dagen verliepen, zonder dat hunne profetie werd vervuld. Toen offerden zij weder, en de profetie luidde: „over zeven dagen”; maar ook de zeven dagen snelden daar heen, zonder regen. Nu zeiden zij, dat zij zich welligt een weinig hadden vergist. Zij wilden nogmaals offeren. „Over negen dagen zeker regen, zoo luidde de profetenstem;” doch de negen dagen vloten heen, en alles bleef droog. Ten einde raad, sloeg men voor, om nogmaals te offeren, de offers te vermenigvuldigen en het onderzoek zoo nauwkeurig mogelijk te doen plaats hebben. Het slot nu van al dit geheimzinnig naspeuren luidde: „Over elf dagen, zonder eenigen twijfel, zware regen.” Edoch het werd steeds drooger en drooger, en ondragelijk werd de zonnehitte op den reeds verzengden aardbodem. Thans waren de priesters als uitzinnig van schaamte, en zij durfden zich niet wagen aan meerdere en nieuwe offeranden of aan voorspellingen betreffende den regentijd?” Tot zoo ver de vorst van Liaai.

„En wat vindt gij nu zelf,” zoo vroeg ik den, als met handen, omgekeerden vorst. „Vindt gij nu niet, dat uwe priesters zeer verstandig zijn? En welken troost hebt gij nu van uw gelooven in al uwe goden en geesten? Indien gij nu uwe eigene ervaring raadpleegt en het heidensche bijgeloof beschouwt in 't licht der gesprekken, die ik bij herhaling met u mogt houden, tot welk besluit komt gij dan?” „Ik besluit,” zoo sprak het opperhoofd, „dat 't heidendom leugen is en bedrog; dit is duidelijk en klaar; wij hebben overvloedige bewijzen; ook gedurende de epidemie was de uitkomst van offeren en onderzoek even vruchteloos. Onze goden zijn magteloos en onze priesters zijn leugenaars.”

„En wat verhindert u dan nog”, zoo vroeg ik wederom, „dat gij de leer des Evangelies zoudt omhelzen? Wat staat u dan nog in den weg, om u te werpen in de verlossende armen van den Heiland der wereld, den verlosser van zondaren?” Toen antwoordde, na veel over en weër spreken, eindelijk de vorst: „Mij verhindert niets meer om gedoopt te worden, dan alleen de afwezigheid der toemoekoes (rijks grooten), maar ik zal ze onmiddellijk tot mij doen komen; zij moeten getuigen zijn, dat ik breek met het heidendom, dat ik door den heiligen doop lid wensch te worden van de gemeente van CHRISTUS, en ook mijne vrouw en kinderen, hoop ik, zullen mij willen volgen in mijne keuze.” De zoogenoemde rijks-grooten verschenen weldra op hoog verzoek. Het heugelijk besluit van hunnen vorst vernamen zij, en zij werden opgewekt, om zoo mogelijk, 's vorsten voorbeeld te volgen. De rijks-grooten, die ditmaal voor 't eerst van JESUS hoorden, wilden er zich op bedenken. Ook sprak de Radja met zijne vrouw en reeds gehuwde kinderen. Zij hadden reeds meermalen van JESUS gehoord, ja hadden zelfs reeds kerstfeest zien vieren, en het gevolg van des huisvaders bemoeijingen was, dat al zijne huisgenooten den Heer JESUS beleden, te zijn de Zaligmaker van zondaren, de Heer tot heerlijkheid Gods des Vaders. . . . Neen hier kon het water niet worden geweerd, hier mogt de heilige doop niet worden geweerd. Men had gehoord en gezien, ook had men gevolgtrekkingen gemaakt, en nu lag het besluit - vooraf reeds in stilte tot rijpheid gekomen - geheel voor de hand: wij moeten de leer van het Evangelie omhelzen, de genade Gods in CHRISTUS ootmoedig aannemen. Verblijdend en beschamend tevens was voor mij deze uitkomst. Het opperhoofd der afdeeling Liaai, met diens

gansche gezin, had zich voor het Evangelie verklaard, en alzoo aan den Heer JESUS zich overgegeven. Dat was meer dan ik had durven hopen.

Wij bleven, nadat het verlangen om gedoopt te worden was uitgesproken, nog lang en veel met elkaar spreken, en al sprekende volgde eene algemeene openhartigheid. Men sprak over de duisternis, waarin men tot nu toe had verkeerd, en over de hardheid des harten, waarvan zij thans hoopten genezen te zullen worden. En nu bleef ik hun nog schuldig te vertellen, hoe de christenen in Europa regen maken. „In Europa”, zoo zeide ik, „hebben wij christenen onze bede- en dankdagen voor den oogst en het welvaren des lands. Vooral ten platten lande houdt men gaarne zijn' bededag. De christenen brengen geen slagtoffers aan magtelooze goden; zij offeren ootmoedige gebeden en smeekingen, maar zij dwingen den Almagtige niet, door dag en uur te bepalen, waarop zij regen of zonneshijn zouden willen hebben. De christen stelt zijnen oogst, regen en zonneshijn, zijn lot en zijn leven geheel in de handen van den alleen wijzen God, en wacht alsdan kinderlijk af, al wat de liefdevolle Vader in den hemel over hem heeft beschoren. . . . Vindt gij nu deze wijze van handelen navolgenswaardig, dan zullen wij ons, na de toediening van den heiligen doop, als een eenig man voor God, den Almagtige, verootmoedigen, en Hem om regen smeeken, zoo als de christenen dit in Europa doen op hunne bededagen.” Dit voorstel vond bijval.

Ach, het zag er zoo heel treurig uit. Het gezaaide was niet opgekomen, of het was in den eersten groei geheel verzengd door zonnehitte. Groote sterfte was mede reeds ontstaan onder 't. vee, bij gebrek aan drinkwater. De hemel scheen wel gloeiend koper, en de aarde was

aan verhit ijzer gelijk. Neen! gering was de beproeving niet, waaronder men te Liaai gebukt ging. Zwaar lichamelijk lijden, mislukte oogst en sterfte onder 't vee, en nog maar altijd geen uitzicht op een' enkelen druppel regen; geen wonder dat de nadenkende naar hulp en troost begon uit te zien. Maar het leed had tot CHRISTUS gevoerd, tot Hem wiens mond eenmaal getuigde: „Zoek eerst het koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid, en al het overige zal u worden toegevoegd.” Het gansche gezin van den vorst ontving den heiligen doop. . . . Wij baden ootmoedig om den zoo hoog noodigen regen, en stelden onze zaligheid en ons lichamelijk welvaren in de handen des Allerhoogsten. Toen gingen wij uiteen. 't Was reeds tijd voor de rust. Wij lagen neder, en sliepen, en werden te middernacht werkelijk gewekt door 't gekletter van den regen. . . . Loof den Heer mijne ziel, was de eerste gedachte in 't hart van den eenen, en ook uit het harte des anderen steeg een danktoon. Een traan van vreugde en dank welde op in 't oog, en de blikken, waarmede wij elkaar des ochtends ontmoetten, ja, in die blikken stond te lezen: „de Heere is God, de Heere is God.” Wij konden nauwelijks spreken. Wij drukten elkaar de hand, zagen op naar den hemel, en zonder te spreken, begrepen wij ditmaal elkander zeer wel. Ik meld het gebeurde juist zóó als het plaats had, om te erkennen „'t was niet mijn' zendingssijver, de Heer wrocht.” Toen het uur van scheiden was gekomen, zeide de vorst van Liaai, dat ik niet moest denken, dat zij nu reeds aan zich zelve konden worden overgelaten. Zij vroegen daarom een' goeroe, die bestendig bij hen zou kunnen blijven, opdat men bij voortdoring christelijk onderrigt zou kunnen ontvangen; „want”, zoo ging de Radja voort, „wij zijn nu wel door den heiligen doop in de gemeente van

CHRISTUS opgenomen, maar onze oude heidensche gewoonten moeten door nieuwe en betere, moeten door christelijke worden vervangen. Wij hebben behoefte aan gebed en voorbede". Ik dacht aan het „Heer leer ons bidden." En zij hadden gelijk. Als pasgeboornen in de gemeente des Heeren hadden ze behoefte aan en ook aanspraak op verder christelijk onderwijs; en toen de vorst een woonhuis en stuk tuingrond met vruchtboomen, ten gebruike voor den goeroe (meester) had aangewezen, werd aan hun hoogst billijk verlangen voldaan.

Meester JACOB, kweekeling uit 's Genootschaps voormalig instituut te Amboina, verklaarde zich bereid om met zijne vrouw op het min herbergzame Liaai de kleine gemeente behulpzaam te zijn. In overleg met het Opperhoofd, zou hij niet slechts zich wijden aan 't instandbrengen van eene kleine school, waar kinderen leeren lezen en schrijven en zingen en rekenen, maar vooral zou hij zich toeleggen om, in vereeniging met den Radja, nog meerderen te winnen voor de kerk van CHRISTUS.

Meester JACOB is een regt geschikt persoon voor het door allerlei rampen getroffen Liaai. Hij helpt de menschen in allerlei nuttig bedrijf, den Liaaier dienstig voor zijn dagelijks bestaan. En dat is hoog noodig. Men is op Liaai, bij andere negerijen vergeleken, zeer achterlijk. De armoede is er ondenkbaar groot. De huizen, verwoest door den brand, bij verschillende gelegenheden ontstaan, werden door eene soort hutten vervangen. Aan kleeding is men mede zeer arm. Honderden van kleedingstukken werden vernield door den brand, waarbij niemand de helpende hand durfde uitsteken; want volgens 't heidensch bijgeloof der Savoenezen, zal een ieder die helpt, bij welk onheil dan ook, de zelfde ramp wedervaren, als waarin hij de helpende hand zou durven bieden. Hoe

treurig de nasleep is van dergelijk bijgeloof, laat zich gemakkelijk denken.

Meester JACOB is een regt geschikt man voor Liaai, omdat hij zeer werkzaam is van aard. Bij iedere gunstige gelegenheid wekt hij de door 't bijgeloof traag geworden Liaaiers op, om met hem zeewaarts te gaan, om visch of schildpadden te vangen. Zij deden op Liaai voorheen aan vischvangst, enz. letterlijk niets. Aan prauwen, vischnetten en vischlijnen was er gebrek, en zelfs schildpadden, die er in menigte zijn, ving men nooit, omdat deze dieren meestal langs de steile rotswanden van Liaai zich ophouden. Maar meester JACOB wist toch met hoogst gebrekkige middelen visch en schildpadden meester te worden. De vangst wordt steeds eerlijk verdeeld onder hen, die zich de moeite hebben getroost van mede zeewaarts te gaan. Is de vangst te groot om versch' gegeten te worden, dan zet meester JACOB hen aan 't inzouten en 't droogen. Van dat alles hadden zij voorheen niet het minste denkbeeld. De Liaaiers bewonderen hunnen meester, daar hij de kunst verstaat, om door middel van inzouten, droogen en rooken, ook nog iets voor den dag van morgen en overmorgen, en zelfs voor nog veel langer, te bewaren. Ook zijne vrouw CHRISTINA is van wonder veel nut in hare omgeving. Zij moet veel ootmoedig en nederig geloof deelachtig zijn, om met zooveel zelfverloochening werkzaam te wezen. Steeds helpende en waarlijk liefhebbende, stelle men zich het gezin van Meester JACOB onder de Liaaiers voor. Beiden worden zij dan ook, zooveel voor Liaaiers mogelijk, naar waarde geschat. Ik zeg: „voor zoo veel mogelijk,” want bij de Savoenezen is nog niet heel veel mogelijk; en dit erkennen zij onbewimpeld. Zij zeggen het zelve, dat ze in liegen en stelen 't meest zijn bedreven,

en sommigen, die in deze beide vakken nog weder anderen de baas zijn, vinden hier in eene wettige reden om geen verdere kennis te maken met het Evangelie. Zij zeggen: zoo als wij zijn zou het Christendom er geene eer bij inleggen, ons onder de leden der kerk te tellen. Het is natuurlijk, dat wij dan trachten hen te doen begrijpen, dat de Heer JESUS niet kwam om regtvaardigen te zoeken, maar dat het Hem te doen was om zondaren te roepen tot bekeering. En wij vertrouwen, dat zoo als bij het opperhoofd, het levende woord, in stilte en al zwijgend eene goede plaats vond, het ook zóó moge plaats grijpen in veler harte. De Savoenezen zijn nu eenmaal niet anders dan zoo als zij zelve getuigen te zijn. Maar dat alles en nog veel meer is voor den Zaligmaker van zondaren geen te groote hinderpaal, om ook in die harten te stichten het koninkrijk der waarheid, geen te groote hinderpaal om hen zalig te maken. „De landman verwacht de kostelijke vrucht des lands met langmoedigheid, tot dat zij den vroegen en spaden regen zal hebben ontvangen.” Zoo past het ook ons, met langmoedigheid te wachten de kostelijke vrucht, voortkomende uit het zaad des Evangelies. En waar die vrucht, meermalen zelfs in de beste gemeenten, onder veel gunstiger omstandigheden, zeer langen tijd behoeft, om behoorlijk te rijpen, daar willen wij de hoop in geen en deele verliezen, wanneer wij geroepen worden om ons te spiegelen aan 's landmans geduld. Onze bede zij steeds: „Uw koninkrijk kome ook op Savoe, o Heer!”

En nu ten slotte nog iets over onze manier van schoolhouden. De aangestelde meesters beantwoorden in alle opzigten aan de tegenwoordige behoeften van de Savoebevolking. Voor de Savoenezen, meen ik, is het niet de allereerste behoefte, dat hunne kinderen enkel gedrild

worden in de kunst van lezen en schrijven, rekenen en zingen. De kleine en pasgeboorne gemeenten hebben veeleer behoefte aan leiding en vorming door bezadigde mannen, die zich niet te hoog achten, om de bevolking te helpen en te onderrigten in 't bouwen van eene betere soort van woningen en het vervaardigen van touw, uit de vezels van planten, ten einde er netten van te kunnen vervaardigen. Gaarne geven zij zich de moeite om den Savoenezen te doen zien, hoe ze ook uit het weinige, dat Savoe oplevert meerder voordeel kunnen trekken, en hoe ze sommige dingen veel nuttiger kunnen aanwenden, dan ze tot hiertoe gewoon waren te doen. De bedoelde meesters leven onder de Savoenezen, deelnemende aan alles wat het gemeenteleven en het onderling verkeer kan nuttig wezen. Zij leiden, naar ik meen, met ootmoedigen zin de in hun eigen oog, min voortreffelijke Savoenezen; en waar ziekte en leed den toestand der bevolking nog verergeren, doen ze hun best om ziekte en leed te doen ophouden of ten minste te lenigen; en het is vooral hieraan toe te schrijven, dat de meesters door de Radjas en de bevolking beiden, naar vermogen worden gewaardeerd.

De vakken van het lager onderwijs worden slechts in zoo ver onderwezen, als ze in overeenstemming met de vorsten — die hier geheel vrijheeren zijn — voor de bevolking worden noodig en nuttig geacht. Slechts tot twaalf uur op den middag wordt er school gehouden, het overige van den dag wordt besteed met huisbezoek, ziekenverpleging, enz., enz. De meesters, werkzaam in de verschillende Negerijen op Savoe, zijn allermint drillmeesters. Het zijn mannen, die van hunne zijde vrij veel zich getroosten ter wille der arme bevolking. Ieder der meesters heeft wel is waar zijne eigenaardige manier van

doen, maar toch allen trachten zij zoo veelzijdig mogelijk voor de Savoenezen nuttig te zijn.

En voorts nog iets over het zingen. Dat de Savoenezen dit gaarne doen, is reeds bekend. Aan zoutelooze zangstukjes hebben ze geen behoefte, en daarom vermoeijen wij ons ook niet dan voor alsnog te zorgen, dat het kerkgezag zoo goed mogelijk zij. Enkele hart en ziel verheffende liederen worden uit den schat van goede zangboekjes gekozen en den kinderen geleerd. Ik meen, dat het beter is en van meer practisch nut, zoo de kinderen enkele zangen goed leeren en herhaald zingen, dan dat ze allerlei moeten opnemen, zoodat het een het ander verdringt.

Ten slotte nog een woord over de collecte. Omdat de Evangeliearbeid op Savoe ten koste komt van het Nederlandsche zendelinggenootschap is 't alleszins billijk, dat de gemeente hiervoor een blijk geve van dank. Welligt weten HH. Bestuurders reeds, dat de Savoenezen nog geen geld kennen en het onderling ook nooit gebruiken, daar ze slechts ruilhandel kennen; en hierom verwonderen zich welligt HH. Bestuurders - dat ik over collecten spreek. Dit is de zaak. Sommige Savoenezen hebben wel geld, maar men was gewoon er enkel sieradien van te laten maken, die dan dienden om den dooden mede te geven op hunne reize naar? Ja, dat wisten zij zelve niet. Die erfmaking aan de dooden werd bij hunne toetredde tot het Christendom afgeschafft. Het gevolg hiervan was nu, dat sommigen eenig geld in handen hielden. Ik stelde de collecte in. Ik gaf zelf, het zij om misverstand te voorkomen gezegd, onafgebroken het voorbeeld van niet met ledige hand te verschijnen voor den Heer. Ik dacht aan de toekomst, waarin hoogst waarschijnlijk de gemeente zelve hare onderwijzers

zal moeten onderhouden. De collecte over het eerste jaar bedroeg *f* 91,32 (zegge één en negentig gulden twee en dertig cents). Vinden Heeren Bestuurders het goed, dan gebruik ik dit collectegeld voor de meesters. Met andere woorden: de collecte wordt de band, die Savoe meer naauw en blijvende met het Genootschap verbindt, en het Genootschap onderhoudt door middel van die collecte de gemeenteonderwijzers op Savoe. De collecte zal gaandeweg groter worden, en het onderhoud der meesters geen bezwaar kunnen zijn. Ik heb voor de meesters bedongen een eigen huis, een stuk bouwgrond, en eene zekere hoeveelheid rijst, genoeg voor des meesters gezin. In één woord, zij hebben van alles wat Savoe oplevert. Ook zorg ik voor een' kleinen veestapel, ten nutte en ten gebruike van de meesters, en boven dat alles ontvangen zij maandelijks vijf gulden zilver, die ze niet behoeven uit te geven, dewijl ze geene behoeften kennen gelijk aan die der Europeanen. En de meesters zijn zeer tevreden. Zij hebben 't goed, en getroosten zich daarom gaarne en gemakkelijk eenige opoffering.

Dus geregeld kan het werk op Savoe worden voortgezet, bij onverhoopt overlijden van den zendeling. Ik hoop, dat ik in den geest van ons Bestuur zal hebben gehandeld.

7 Maart, 1874.

M. TEFFER.

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEÉRLANDSCH INDIË.

De Savoe-eilanden. De oorspronkelijke en tegenwoordige bewoners. Voornaamste middel van bestaan.

Onder de kleine Soenda-eilanden, gelegen tusschen 115° – 127° oosterlengte en 8° – 18° zuiderbreedte, worden door sommigen de Savoe-eilanden, behoorende tot de residentie Timor, wegens onbeduidendheid van omvang en onvruchtbaarheid van den bodem, onder de minst belangwekkende gerangschikt. Bij nadere beschouwing echter zijn ze de aandacht wel waardig.

Onder de Savoe-eilanden verstaan de Savoenezen zelven de drie kleine eilanden gelegen tusschen 121° – 122° oosterlengte en 10° – 11° zuiderbreedte en Rai Hawoe, Rai Djoewa en Rai Dana genaamd. Het maleisch sprekend gedeelte der bevolking van Savoe noemt deze eilanden, Savoe, Raudjoewa en Dana, en daarom is de officieel geworden naam Savoe geheel gewettigd, en dit te meer, omdat men het voor zeker mag aannemen, dat de oorspronkelijke naam, bij de oorspronkelijke bewoners, niet Hawoe maar werkelijk Savoe is geweest; dit blijkt, bij naauwkeurig onderzoek, zoo duidelijk, dat er geen twijfel overblijft. De tegenwoordige Savoenezen toch zijn gewoon om steeds de *J* met *k* te verwisselen, en maken alzoo van Savoe, Hawoe; van Soemba, Hoeba; van Solor,

Holo; van Sela, Hela; van Salah, Hala; enz. enz. In het woord Savoe veranderen zij bovendien nog de *v* in *w*, en in 't woord Soemba laten zij de *m* geheel weg; zoo ook wordt in 't woord Solor de *r* nimmer gehoord. Dergelijke, ja nog meer vrijheden in 't uitspreken hunner woorden, veroorloven de Savoenezen zich steeds, waar de zuivere uitspraak van eenig woord, ook maar de minste moeite oplevert of eenige inspanning vraagt. Zij kunnen zeer wel zuiver en goed ieder woord uitspreken, maar al heel ligt verwisselen zij de *s* in *h* en de *h* weder in *s*, en meestal laten zij overal letters weg of voegen er somtijds ook bij, al naar dat zij dit het meest gemakkelijk vinden: b. v. het woord Petrus kunnen zij zuiver uitspreken, maar liefst maken zij er van „Peetoe-roetoe”; van Nicolaas wordt Cola, van Jeremias wordt Mia gemaakt, Bamboe wordt Baboe, Ambil wordt Abi, Panggil wordt Pagi, Makan wordt Maka, Tjepatoe wordt Helapa, Tidoer wordt Tido” enz. enz. In deze enkele gewoonte vindt de eenigszins nadenkende reeds het kenmerkende van het karakter der Savoenezen. (1)

Van de drie genoemde kleine eilanden is Savoe het grootste en meest belangrijke, omdat het zich in den loop des tijds met de bewoners van enkele omliggende eilanden in eenige betrekking stelde. Het eiland Randjoewa bleef meer geïsoleerd, werd eigenlijk meer de volgzame dienaar van Savoe, en speelt daardoor eene geheel ondergeschikte rol. Het niet bewoonde eiland Dana is slechts in zoover van eenig belang, dat het eene groote menigte geiten oplevert, die vooral door de bewoners van Randjoewa van tijd tot tijd worden opgevangen. Volgens

(1) Het is bekend, dat soortgelijke letterverwisselingen en klanktoevoeging, waar de lettergreep in onze talen op een' medeklinker sluit, plaats vinden in alle bekende talen van de Zuidzee. (Red.)

sommigen was Dana voorheen bewoond, en is het klein-vee de nalatenschap der thans uitgestorven bevolking.

Aangezien het eiland Randjoewa, wat betreft de gesteldheid van den bodem, de productie en bevolking, nog weder een miniatuur mag genoemd worden van het reeds zoo kleine eiland Savoe, zal het, om niet in herhaling te vervallen, slechts noodig zijn, van Savoe alleen een behoorlijk overzicht te geven, waarna het gemakkelijk zal vallen, den rang te bepalen, die de Savoe-eilanden en hunne bewoners innemen in de rij der eilanden en volken.

De oppervlakte der beide bewoonde Savoe-eilanden gaat hoogst waarschijnlijk niet te boven de helft der Provincie Friesland, terwijl de bevolking tegenwoordig op niet meer dan $\pm 15,000$ zielen mag worden geschat.

Maar hoe klein ook in omvang, en hoe gering in zielental, toch hebben de Savoe-eilanden, in betrekking tot hunne vroegere en latere bewoners, eene geschiedenis, voor den kenner van landen en volken niet van alle belang ontbloot.

Ligt de geschiedenis en de oorsprong van vele eilanders meermalen geheel in het duister, van de tegenwoordige bewoners der Savoe-eilanden kan dit niet worden gezegd, en zoo zij slechts eenige chronologische aantekeningen hadden weten te houden, jaar en dag zouden zijn aan te geven, waarop de voornaamste gebeurtenissen plaats grepen; ja! men zou alsdan een zuiver chronologisch overzicht kunnen geven van het geheel, dat een tijdvak van ± 700 jaren inneemt.

Zijn ook al sommigen, die over de Savoe-eilanden schreven, van oordeel, dat de geschiedenis der bevolking in naauw verband staat met den val van het oudtijds zoo groote javaansche rijk en met de verdrijving

van den vorst van MÔDJÔPAHIT door RADEN PATAH in 1475, de Savoenezen zelve ontkennen ten eenenmale de geringste verwantschap met den onttroonden vorst. Enkele reizigers, die op de Savoe-eilanden den naam van MÔDJÔPAHIT hoorden noemen, denken aan toevallige overeenkomst van persoonsnamen; maar bij nauwkeurig onderzoek blijkt, dat er minder is dan innig verband tusschen de geschiedenis van MÔDJÔPAHIT en de bevolking der Savoe-eilanden en meer dan toevallige overeenkomst in persoonsnamen.

De reizigers, die, wegens de geringe belangrijkheid der zeer kleine Savoe-eilanden, niet lang genoeg konden toeven, om op 't spoor te komen van de werkelijke geschiedenis, verbonden, ook al door onbekendheid met de taal, op 't hooren van den naam MÔDJÔPAHIT, het lot der Savoe-eilanders met dat van genoemd rijk; zij konden in hun gevoelen worden gesterkt door de overeenkomst van sommige woorden in de savoesche met de javaansche taal. Doch de bevolking der Savoe-eilanden heeft werkelijk eene eigene geschiedenis, geheel onafhankelijk van het rijk MÔDJÔPAHIT welks naam de Savoenezen zelve in de helft hunner eigene geschiedverhalen doen voorkomen.

Na een zeer omslagtig onderzoek is mij het volgende als een vrij betrouwbaar berigt voorgekomen, medegedeeld door verschillende ouden van dagen, en wel met kleine uitzonderingen geheel eensluidend.

De vorst van MÔDJÔPAHIT zou zich werkelijk op de Savoe-eilanden opgehouden hebben. Als vlugteling deed hij het eerst Dana aan. Later kwam hij op Raudjoewa, maakte zich aldaar bekend, als de groote voortvlugtige javaansche vorst, verdreven door zijn' eigen zoon. Die zoon, heette het, was goed, maar werd gebezigd als werktuig in

de hand der volgelingen van MOHAMMED, ten einde het groote rijk van MÔDJÔPAHIT te doen vallen door het zwaard van den profeet. De vorst, die herhaaldelijk zijn' afkeer onverholen aan den dag had gelegd van personen, die hem tot omhelzing van den Islam trachtten te overreden, had eindelijk zijn heil moeten zoeken in de vlugt, en zich niet veilig geacht, vóór hij het onherbergzame Dana, als balling had bereikt. Dáár leefde de verdreven vorst, volgens sommigen, zonder eenigen volgeling, in eene grot. Dáár vonden hem de Randjoenezen, met wie hij naar Randjoewa overstak. Op Randjoewa kwam de deerniswekkende vorst nog weder tot eenige verademing, maar had er niet den minsten invloed op den gang van zaken. Wel werd hij op Randjoewa met eenige onderscheiding behandeld; wel noemde men hem Radja, maar dit betekent niet, daar alle Savoenezen, die slechts afstammen van de vroegere en latere familiehoofden, dien titel voeren. Wel trachtte de vorst van MÔDJÔPAHIT zijn' invloed nu en dan te doen gelden, vooral toen hij Randjoewa en Savoe onder één bestuur beproefde te vereenigen, maar zijn pogen leed schipbreuk bij de bewoners van Savoe onder ROBBO ABBA, en onverrigter zake trok de grijze vorst, zonder koningrijk weêr naar Randjoewa terug. En daar er op dit zeer kleine eiland niet veel viel te regeren, sleet de vorst er zijne laatste levensdagen zoo goed en zoo kwaad als de omstandigheden op dergelijk eiland het toelieten.

Tot zoover de geschiedenis van den grooten javaanschen vorst, die na onttroond, verdreven en achtervolgd te zijn, als balling zijne laatste dagen sleet in volkomen vergetenheid op de kleine Savoe-eilanden, nu eens hier en dan weder dáár, zonder dat zijn verblijf alhier den minsten invloed heeft uitgeoefend.

Randjoewa en Savoe beide waren reeds lang te voren bevolkt, en de geschiedenis der tegenwoordige Savoe-eilanden beweegt zich om geheel andere personen. Niet de vorst van MÔDJÔPAHIT, maar het drietal KIEKA, MATAIAI en GALENA is innig verbonden met de bevolking van Randjoewa en Savoe, ja hare geschiedenis gaat daarvan geheel en al uit.

Naar luid dan der meest vertrouwbare berigten stammen én de Randjoenezen én de tegenwoordige Savoenezen allen af van een' gemeenschappelijken stamvader, genaamd KIEKA, die door allen gehouden wordt voor den eersten bewoner van Randjoewa. „Wij zijn kinderen van KIEKA, en wij komen van Randjoewa”, dit is het gelijkkluidend berigt der ouden van dagen op het eiland Savoe; hun geheel eenvoudig en zeer goed aaneengeschakeld verhaal luidt als volgt.

De afstammelingen van KIEKA hebben zich op het eiland Randjoewa voortgeplant tot in het zesde geslacht, vóór zij met het eiland Savoe in aanraking kwamen. Een der familieleden, uit het zevende geslacht, NGARA RAI genaamd, stak — men meent ten gevolge van twist met stamgenooten — vergezeld enkel van zijne vrouw naar het eiland Savoe over. Zij vonden Savoe reeds bevolkt en de bevolking vereenigd in kampongs wonende. Over het geheel telde men er negen kampongs, waarvan vijf aan de oostzijde en vier aan de westzijde van het eiland. De namen der ten oosten liggende kampongs waren: Jerroe, Torri, Kokki, Dikki en Bellajella; de ten westen liggende kampongs waren: Keddoewa, Deewa, Tadjia en Oema.

NGARA RAI en diens vrouw werden vriendelijk en gastvrij bij deze eerste bevolking opgenomen, en vonden er alle hulp, die zij in den toestand van vreemdelingen

slechts wenschen konden. De eerste bevolking, zeggen de ouden, was rustig en vredelievend van aard. Ook was zij zeer arbeidzaam. Zij had instinctmatig ieder geschikt plekje van het zoo geheel onvruchtbare eiland weten op te sporen, en er partij van te trekken. Het weinige water waarover te beschikken viel, had zij met tact weten te leiden ter bevochtiging van het geplante en gezaaide, en langs dezen weg het onherbergzame Savoe tot eene meer geschikte verblijfplaats voor menschen weten te maken. Men vond bij deze eerste bevolking reeds alles, wat men thans nog op Savoe vindt. Volgens het verhaal der ouden, zou men deze eerste bewoners van het eiland Savoe zeer geschikt kunnen vergelijken met de goedaardige werkzame Alifoeren in het binnenland van Boeroe.

NGARA RAI, gestreeld door de goede ontvangst, dacht niet aan terugkeer naar Randjoewa. Hem werden op Savoe kinderen geboren: MIHA, een zoon en ALOE, eene dochter. Later huwden deze broeder en zuster met elkander, omdat — zóó meent men — de kinderen der oorspronkelijke bewoners niet in den smaak vielen van NGARA RAI's kroost. Uit de vereeniging van dit paar werd geboren IJEE MIHA, en dezen IJEE MIHA werden later uit dergelijke vereeniging — behalve de dochters — acht zonen geboren, die na verloop van tijd bijna allen een beter heenkomen zochten, dan het eiland Savoe, volgens hunne meening, zou kunnen opleveren. Men meent, dat ook hier onderlinge verdeeldheid de aanleiding was tot vertrek naar elders. De namen en latere woonplaatsen der kinderen van IJEE MIHA zijn als volgt:

1. BEHA MIHA, die naar 't eiland Boeton gaat.
2. BEHIE MIHA, die naar Timor Koepang reist.
3. HOLO MIHA, die op 't eiland Solor terecht komt.

4. WAWOE MIHA, die op Ende een heenkomen zoekt.
5. HOEBA MIHA, die zich op 't eiland Soemba vestigt.
6. ROTTI MIHA, die 't eiland Rotti tot woonplaats kiest.
7. DIDA MIHA, die te Seba blijft wonen, en
8. KIHO MIHA, die aan Mania - nabij Seba - de voorkeur geeft.

De afstammelingen van NGARA RAI, die zich op Savoe bleven ophouden, breidden zich hoe langer zoo meer uit, tot op het geslacht van WAI WAKKA, wien vijf zonen (benevens dochters) werden geboren. Deze vijf zonen worden tot op den huidigen dag de stamvaders genoemd der vijf afdelingen, waarin de tegenwoordige bevolking het eiland Savoe oorspronkelijk verdeelde. De namen en woonplaatsen dezer vijf zonen zijn:

1. DARA WAI, stamvader der bewoners van kampong Seba.
2. LAKKI WAI, " " " " " Timoe.
3. WARA WAI, " " " " " Liaai.
4. KOLLEE WAI, " " " " " Mesara.
5. JAKKA WAI, " " " " " Mania.

Volgens sommigen neemt JAKKA WAI later de wijk naar 't land zijner vóórvaderen, Randjoewa, wegens moeilijkheid met SEBA. Het geslacht van JAKKA WAI blijft evenwel te Mania zich handhaven tegenover Seba. Thans echter is Mania door Seba verslonden.

Om de twee oudste zonen van WAI WAKKA, de gebroeders DARA WAI en LAKKI WAI beweegt zich inzonderheid de geschiedenis der tegenwoordige Savoenezen.

Nog steeds bleef het geslacht van NGARA RAI gastvrijheid genieten, maar de groote vermenigvuldiging van zijn kroost maakte den toestand op het min bevoorregte Savoe hoogst moeilijk, ja! eindelijk onhoudbaar. Verbroedering had nimmer plaats gegrepen, omdat NGARA RAI's nakomelingen steeds de voorkeur hadden gegeven

aan huwelijken tusschen broeders en zusters onderling, en tot op den huidigen dag hebben de huwelijken plaats tusschen de naaste bloedverwanten.

Iedere eenigszins vruchtbare plek was door onafgebroken bearbeiding het wettig eigendom der oorspronkelijke bewoners geworden, die van het hunne mededeelden, zoo veel slechts de omstandigheden het toelieten. Wel had NGARA RAI's kroost vrij gebruik van zeer veel; maar van de tuinen, die door de oorspronkelijke bewoners met zooveel noeste vlijt waren aangelegd en met volharding waren bearbeid en onderhouden, konden de oorspronkelijke bewoners moeilijk afstand doen ten behoeve van NGARA RAI's kroost. Er ontstond langzamerhand spanning, zeggende de ouden. Er begon behoefte te ontstaan aan grondgebied. Onbebouwde grond was er genoeg voorhanden, maar het ontginnen van dien grond zou veel moeite en inspanning kosten niet alleen, maar ook de vruchten zouden zich nog lang laten wachten, en daarom begon MOTA LAI - afstammeling van DARA WAI - op middelen te zinnen, „waardoor hij de weldoener werd van ons geslacht” zóó zeggende de ouden. Eerst openbaarde hij aan enkelen slechts zijne plannen, en onder strikte geheimhouding werd er alles voldoende op aangelegd om het doel te bereiken.

Men maakte zich, van dien tijd af - door hulpbetoon - meer dan ooit bevriend met de stammen westwaarts wonende. Daarna werd twistvuur gestookt, dat naar wensch ontbrandde. Er werd met goed gevolg verdeeldheid gezaaid tusschen de anders zoo rustige bewoners.

Nu deed MOTA LAI aan de met hem bijzonder bevriende stammen het voorstel om aan de minder bevriende stammen eenig ontzag in te boezemen door vertoon van magt;

hierdoor zou alsdan de vrede hersteld en het twistvuur gedoofd worden. Het voorstel vond bijval. Toen bood MOTA LAI zijne diensten aan, om met de zijnen een zeker magtsvertoon te organiseren. Zijn voorstel werd welwillend aangenomen.

MOTA LAI, reeds voor lang op alles voorbereid, liet zich niet lang wachten. Maar geheel anders was het met de stammen, waarmede hij zich bijzonder bevriend had weten te maken. „De domme bevolking”, zeggen de verhalers, „had niets vermoed, had ook nooit in ernst aan wapentuig gedacht, en dus – geheel onvoorziens – overvallen, kon ze gemakkelijk worden afgemaakt.” MOTA LAI had er belang bij, dat zijne plannen zoo ras mogelijk ten uitvoer werden gelegd. Hij troostte zijne vrienden over 't gemis van wapentuig. Hij had – zeide hij – zooveel verpligting aan hen, dat hij de geheele zaak voor zijne vrienden gaarne in orde bracht. Zoo gezegd zoo gedaan. Het geschiktste tijdstip werd gekozen. De niets kwaads vermoedende kampongs werden overvallen en uitgemoord. Na de zoogenaamd ontevreden te hebben verdelgd, keerde hij zich tot de met hem bevriende kampongs, en deed dezen het zelfde lot ondergaan. De ontkomenen werden later nagezet, opgespoord in hunne schuilhoeken, gevangen genomen en bij den minsten tegenstand afgemaakt. Aanvankelijk werden enkele in het leven gespaard voor den arbeid gebruikt, maar bij voorkomende gelegenheden als slaven verkocht of als artikel van ruilhandel gebezigd, tot dat de laatste ziel der oorspronkelijke bewoners was verdaan.

„Het goede overleg van MOTA LAI”, zeggen de ouden, „werd met goeden uitslag bekroond. Wij werden en bleven tot op heden, bezitters van al het bestaande.”

Dus was de treurige eindgeschiedenis van de oorspron-

kelijke en het vreeselijk begin der volksgeschiedenis van de tegenwoordige Savoenezen.

En de verhalers vinden het heldenstuk van MOTA LAI zeker het verhevenste, dat zij zich kunnen denken. Ja! de naam van MOTA LAI vervult zelfs de ouden met jeugdig vuur.

„MOTA LAI”, zoo vertellen de ouden verder, „stelde zich nu aan het hoofd van al de zijnen. Hij verdeelde den buit en wees iederen stam zijne toekomstige bezitting aan. De verdeeling echter viel niet uit tot genoegen van de broederstammen. Er begon zelfs groote ontevredenheid te ontstaan, waardoor MOTA LAI zich genoodzaakt zag, om ook tegen de broederstammen zijne wapenen te keeren.”

Van rustig bezit was nu voortaan geen sprake meer.

MOTA LAI had het plan ontworpen en weten ten uitvoer te leggen; als zoodanig, meende hij, kwam aan zijn' stam - den stam van DARA WAI - de eere toe van het eerste en laatste woord. De broederstam LAKKI WAI, niet genegen om zich in ootmoed te buigen voor DARA WAI's nakomelingen, ondervond weldra, dat het geslacht van DARA WAI even weinig met de broederstammen eensgezind zou zijn als met de oorspronkelijke bewoners. De broederstammen nu voerden sedert den tijd der verdelging van de oorspronkelijke bevolking onafgebroken krijg met afwisselend geluk tot in het jaar 1872 (29 Aug.-7 Sept.)

Dezelfde tactiek als voorheen werd door MOTA LAI zeer practisch aangewend bij de verdrijving der broederstammen. In overleg telkens met de meer bevriende stammen, dwingt hij stam voor stam zich terug te trekken in het hem toegewezen oord. En zóó kwamen deze in de volgende afdeelingen:

LAKKI WAI werd verdreven naar Timoe.

WARA WAI werd teruggedrongen naar Liaai.

KOLLEE WAI moest zich te Mesara vestigen.

JAKKA WAI neemt de wijk naar Randjoewa, het land zijner voorvaderen.

DARA WAI, d.i. MOTA LAI's geslacht, bleef te Seba.

Sedert het begin van hun volksbestaan dus hadden de tegenwoordige Savoenezen al heel weinig rust, en ten gevolge daarvan al heel weinig gelegenheid om het – zoo genaamd – veroverde eiland, in den zelfden toestand, als waarin zij het tot het hunne maakten, te behouden. Veel minder kon gedacht worden aan verder bebouwen van den schralen bodem. Het bestaande werd veeleer óf verwoest óf verwaarloosd. Ontzag voor des anderen eigendom werd door de onafgebroken strooptogten – want niets anders waren hunne oorlogen – eene bijna geheel ongekende zaak. Onbestendigheid en ongedurigheid moesten noodwendig het kenmerkende karakter der tegenwoordige bevolking worden, en het is hoogst natuurlijk, dat zij zich langs dezen weg moest leeren tevreden stellen bijna uitsluitend met het vocht van den keepoeëe doeëe, d.i. het sap van den lontarpalm.

De twee oudste broederstammen vooral bleven elkanders mededingers. DARA WAI (d.i. Seba) en LAKKI WAI (d.i. Timoe) maten gedurig elkanders krachten, en waar de stam van DARA WAI telkens weder den voorrang zich toeëigende, vond hij in den stam LAKKI WAI een' ernstigen tegenstander, m.a.w. Seba werd steeds door Timoe in toom gehouden. Liaai, Mesara en Mania sloten zich nu eens bij dezen dan weder bij genen aan. De strijd liep veel al over grensscheiding, die echter door de natuur zelve vrij juist is aangewezen door den loop der zoogenaamde rivieren. De stam DARA WAI (Seba) werd steeds beschuldigd, niet slechts van het eerste en laatste woord te

willen voeren, maar ook van te willen annexeren. Seba zelf bleef beweren, ook nog na annexatie van Mania, dat het nooit zwanger ging van veroveringsplannen, nooit onedele practijken heeft bedreven; wat Seba deed was steeds loffelijk en goed; het handhaafde slechts de orde, en daarom was het streven van MOTA LAI's stamgenooten boven alle verdenking verheven: dus redeneert Seba.

Hoe het ook zij, men moet zeker medestamgenoot zijn van DARA WAI, om MOTA LAI's daden als uit zoo reine bedoelingen voortgevloeid te kunnen en te willen beschouwen.

Onder RIWOE ROPA had er weder, zoo als reeds meermalen, een hevige strijd plaats tusschen beide genoemde stammen. DARA WAI's stam had het er op aangelegd om den stam van LAKKI WAI er voor goed onder te krijgen, en zich daarom vereenigd met Mania, toenmaals den magtigsten stam. De aanslag mislukte. Seba werd ditmaal ernstig getuchtigd, maar Seba's nederlaag bezielde eene vrouw, mede uit het geslacht van DARA WAI, haren stamgenoot MOTA LAI geheel waardig. Deze heette GALENA.

GALENA, ook DILA NAWA, d.i. dochter van NAWA genaamd, kon het niet verkroppen, dat de stam LAKKI WAI, in plaats van te verliezen, eenen zoo gevoeligen slag aan DARA WAI had toegebracht. GALENA zon daarom op middelen, die haar kenmerkten als verwant met MOTA LAI. Aan kastijding met eigen hand viel thans niet meer te denken. LAKKI WAI was tegen DARA WAI opgewassen, en steeds op zijne hoede. Maar waar het aan kracht ontbrak zou de list van GALENA het ontbrekende vergoeden. Zij zocht naar gelegenheid om Timoe te tuchtigen door hulp van elders. Het gewenschte oogenblik zag zij aanbreken, toen eene prauw van het eiland Solor op Savoe kwam handeldrijven. GALENA verkleed

en zich aanstellende als man, maakte kennis met den anakoda, HADOE KIOE, bedong eene plaats in diens prauw, scheepde zich in, en verliet Savoe. Op het eiland Solor in goeden welstand aangekomen zijnde, liet zij zich voorstellen aan den Sangadji te Lawahajoe (Lawajang). Nu openbaarde zij zich als vrouw, en deelde hem mede de reden waarom zij, als man verkleed, het land harer geboorte had verlaten. Zij noemde zich vorstin van Seba, en spreidde al weenende eenige doodsbeenderen ten toon onder den uitroep: „zie hier LAKKI WAI's wreedheid. Op weerlooze vrouwen en ongeboren kinderen zelfs, uit het geslacht van zijnen stambroeder DARA WAI, wreekt hij zich.” „Het geheele verhaal” zeggen de ouden, „was slechts een verzinsel, en de doodsbeenderen waren beenderen van eenen dooden hond.”

GALENA had doel getroffen. Zij had door gemeld vertoon het hart van den Sangadji dermate geroerd, dat hij haar het voorstel deed om met hem eene huwelijksverbindtenis aan te gaan. GALENA nam de haar aangeboden hand aan, en uit dit huwelijk werd eene dochter geboren.

Het zoogenoemde fort - Kotta Ga - werd naar GALENA genaamd. Het bestaat nog heden ten dage op 't eiland Solor in de negerij Lawahajoe (Lawajang).

Maar GALENA vergat niet het doel, waartoe zij zich, als man verkleed en met doodsbeenderen gewapend, had ingescheept. Zich na de geboorte van het dochtertje sterk genoeg gevoelende, begaf zij zich met de zuigeling op reis naar Timor Koepang, waar zij trachtte de Compagnie (het Nederlandsch Indisch Gouvernement), die zij op 't eiland Solor voor 't eerst nader had leeren kennen, voor hare zaak te winnen. Dit gelukte haar volkomen. „Zij werd bij deze gelegenheid”, zoo zeggen de ouden,

•begiftigd met de vlag der Compagnie en de toengkat Radja d.i. een stok met gouden knop, waarop het merk van de Oost-indische Compagnie, en keerde daarna terug naar Savoe als vorstin van Seba, begeleid van eenige hulptroepen, bestaande uit Solorezen, Koepangers, Rottinezen en Douezen, ten einde te kunnen ageren tegen Timoe. Aldus bracht GALENA het eiland Savoe in aanraking met het Nederlandsch-indisch bestuur.

Vóór zich GALENA op Savoe vertoonde, deed zij eerst nog het eiland Randjoewa aan, waarbij zij haar dochtertje POETRI aan familieleden ter verdere verzorging overliet, omdat zij zich schaamde over haar huwelijk met den Solorees, dewijl de Savoenezen slechts familie-huwelijken kenden en duldden. Op Savoe komende, slaagde GALENA minder gunstig dan op Solor en te Timor Koepang. Zij zag al hare plannen verijdelen, omdat de stam van LAKKI WAI zich op alles had voorbereid. De zoogenaamde hulptroepen keerden onverrichter zake terug, en GALENA troostte zich door eene nieuwe huwelijksverbindtenis met BENGOTARIE, kamponghoofd van Mania (nabij Seba). Hare dochter bij den Solorees verwekt bleef op Randjoewa, maar haar geslacht breidde zich niet verder uit; en toen na verloop van ± tien jaren de Compagnie het eiland Savoe, bij wijze van commissie, aandeed, was GALENA reeds niet meer in leven.

Timoe of de stam van LAKKI WAI werd bij deze gelegenheid de eerste met de Compagnie bevriende negerij op Savoe, en sedert werd Timoe hoofdkampong. Het kamponghoofd uit den stam van LAKKI WAI werd door de Compagnie aangesteld als radja Timoe. Een' posthouder, volgens sommigen een djoeroe bahasa (tolk), liet de Compagnie op Timoe achter, en ook een zoogenaamd inlandsche onderwijzer werd later naar deze hoofdkampong

gezonden. Door al deze maatregelen scheen Timoe voor goed aan de spits getreden. MOTA LAI en GALENA, of de stam van DARA WAI, traden nu meer op den achtergrond, en schenen te berusten in de verheffing van den broederstam LAKKI WAI te Timoe. Seba bleef nu volgens adat de overwonnen dienaar van Timoe.

Maar de geest van MOTA LAI en GALENA was blijven voortleven in den stam van DARA WAI. Voorgewende ondergeschiktheid en de op den voorgrond geschoven bloedverwantschap genazen de wonden, die men elkaâr had geslagen. Men leefde nu eenigen tijd schijnbaar in vrede, en LAKKI WAI's nazaat, de door de Compagnie aangestelde Radja van Timoe, ontsloeg zelfs DARA WAI's afstammelingen van alle ondergeschiktheid aan Timoe, ja stelde zelfs een dou ai of zoogenaamd opperhoofd voor Seba aan; dit was het eerste kamponghoofd te Seba, dat eene eenigszins wettige aanstelling had, en de verhalers zeggen: dit is nog niet zoo heel lang geleden. Het geslacht van DARA WAI was voor deze vrijstelling hoogst erkentelijk, ontwikkelde op nieuw den geest van MOTA LAI en GALENA, annexeerde eerst Mania, en zorgde er toen voor, dat de hoofdzetel van Timoe naar Seba werd verplaatst, en ten slotte gaf Seba uit zuiver broederlijken dank, in 1872, aan Timoe den doodsteek. (Laatste oorlog 29 Aug. - 7 Sept. '72).

Dus waren de wisselende kansen van den broederstrijd, die geboren werd tijdens de verdelging van Savoe's oorspronkelijke bewoners.

Het verhaal der ouden kenmerkt zich door zeldzame overeenstemming. Slechts kleine afwijkingen treft men aan, al naar dat de verhaler stamgenoot is van DARA WAI of LAKKI WAI; maar voor den kenner van verschillende eilanders, zijn deze kleine afwijkingen zoo vele waarborgen voor de waarheid van hun geschiedverhaal.

Als men zoo de volksverhalen omtrent de lotgevallen van Savoe voor den geest heeft, valt het gemakkelijker over den tegenwoordigen toestand van het eiland en zijne bevolking te oordeelen. De wijze waarop zij, volgens eigen mededeeling, bezitters werden van het nog bestaande en de daaruit ontstane onderlinge veeten mogen beschouwd worden als oorzaken van de tegenwoordige onvruchtbaarheid van den bodem; het karakter der bevolking heeft zich daarnaar gevormd. Strijdlustig bleken de Savoenezen in hooge mate, en gulweg erkennen zij het meermalen, dat stelen en liegen, kwaadspreken en twistvuurstoken het hoogste, ja het eenige genot is, dat zij kennen, en tot hiertoe najaagden als hun geheel enig levensdoel met de kracht en het genie, hunnen stamgenooten MOTA LAI en GALENA waardig. Daaruit zijn te verklaren de ongedurigheid en onbestendigheid in den Savoenees, die bij eene enkele ontmoeting somtijds zoo goeden indruk maakt. Bij nadere kennismaking blijkt, dat eene goede hoeveelheid beleefdheid den Savoenees niet is te ontzeggen, ook dan nog niet, wanneer hij de handtastelijkste bewijzen levert, dat genoemde gebreken zijne eigenlijke natuur uitmaken.

De jonge kinderen toonen op dit punt in aanleg reeds het karakter hunner ouders, zoodat men besluiten mag, dat deze geaardheid hun van nature eigen is. Zij zelve zeggen trouwens ook: „'t is ons eene behoefte, en zonder aan deze behoefte te voldoen gevoelen wij ons ongelukkig; wij worden er altijd toe aangedreven met onweersaanbaren drang.” Liegen en stelen, kwaadspreken en twistvuurstoken was ook de bron, waaruit in 1872 de oorlog, zoo wij hopen de laatste, voortvloeide.

De ongedurigheid in het karakter van den Savoenees is zeer zeker voor een groot deel oorzaak, dat vooral de

mannen nooit eenigen handenarbeid verrigten. Op de meest afgelegen eilanden en onder de minst ontwikkelde volken, vond ik de mannen, zich bezig houdende met het bewerken van sirih- en kalkdoosjes of met het vervaardigen van tabakstaschjes, en dat alles meermalen sierlijk en met smaak, zelfs met fraaije figuren van juiste afmeting bewerkt; ook vond ik hen bezig met het vervaardigen van, in hun oog, fraai snijwerk in hout, of met het maken van eenig fraai handvat voor wapentuig, maar van dat alles vindt men op Savoe letterlijk geen spoor. De mannen hebben geen geduld voor eenigen handenarbeid. Nu zijn zij hier, dan daar; stilzitten is hun onmogelijk. Zij loopen rond of liggen neder, en indien ze al eens een' oogenblik tot stilstaan zich meenen genoodzaakt te zien, dan wordt hun dit letterlijk onmogelijk – dan trappelen zij gelijk ongedresseerde paarden, draaijen met hielen en teenen, en maken allerlei beweging, als of ze door eene onzichtbare hand werden geprikkeld. De vrouwen zijn meer werkzaam; dit is trouwens hoogst natuurlijk het gevolg van den eeuwen langen strijd. Waar de mannen aan niets dachten dan aan oorlogvoeren, moesten de vrouwen er wel op bedacht zijn om den weinigen arbeid voor hare rekening te nemen, en nu beider karakter ook in dit opzigt is gevormd door bovengemelde gebeurtenissen, vindt men het heel natuurlijk, dat mannen en jongens steeds rond loopen of paardrijden, en dat de vrouwen en meisjes allen mogelijken arbeid verrigten. Men kan zich moeijelijk een' anderen toestand denken. Maar hoe ook voor allen arbeid aangespannen, de vrouwen nemen tegenover hare mannen een geheel onafhankelijk standpunt in. Zij ziju letterlijk tegen hare mannen opgewassen, en niet zelden hunne meesteressen. Zij drijven ruilhandel, en beschikken

over winst en voordeel naar vrije keuze, en waar zij het noodig oordeelen, trekken zij zelfs met hare mannen ten oorlog, ten einde hen aan te vuren, steenen te verzamelen en te werpen; ook over zee volgen zij zonder zich te bedenken hare mannen. De bedrijvigheid en de ondernemingsgeest zoo wel als de bespraaktheid van GALENA is aan alle savoesche vrouwen eigen, en in 't bedenken van list behoeft zeer zeker geen enkele van haar onder te doen voor de merkwaardige stamzuster. Over het geheel kan men zeggen, dat beiden, mannen en vrouwen, bij eene enkele ontmoeting een' zeer goeden indruk maken; aan beider kunne is de noodige beleefdheid eigen, maar ook fijn gesponnen politiek kan aan geen van beiden worden ontzegd.

Hoe sommigen de Savoenezen kunnen voorstellen als van javaansch geslacht, is onbegrijpelijk, wanneer men den Javaan en den Savoenees ook slechts eene enkele maal heeft gezien. Bij den Javaan zijn de bewegingen meestal zeer langzaam en is de opslag van het oog hoogst bedaard. De Savoenees daarentegen gelijkt in zijne beweging — ik zou zeggen — sprekend op den eekhoren. Zijne gewoonte om steeds heen en weer te springen en altoos aan boewah sirih en pinang te knabbelen leidt onwillekeurig tot deze vergelijking. De uitdrukking der oogen is mede geheel anders dan die der Javanen. Het oog van den Savoenees is steeds fonkelend en tintelend, zelfs nog bij de ouden van dagen. De Javaan slaat zijne oogen alligt neêr; de Savoenees daarentegen opent zijne oogen zeer goed, maar spreekt men hem aan, dan wendt hij ze meest al af.

De Savoenezen dragen er roem op, dat zij bleven die ze waren, ook na dat zij met de Compagnie in aanraking kwamen. Alle verandering buiten het Christendom om, had op hen niet den minsten invloed. Zal het Chris-

tendom invloed op hen hebben? Met geduld, meen ik, ja!

Het verhaal der ouden deed ons zien, dat de tegenwoordige Savoeenzen vroeger in vijf kampongs, naar hunne stamhoofden, werden verdeeld, maar dat Mania, na door Seba te zijn geannexeerd, uit de rij der stammen verdween, en dat MOTA LAI en GALENA de twee hoofdpersonen waren, om welke zich de geschiedenis bleef bewegen. Slechts LOKKI WAI's afstammelingen weêrstonden met goed gevolg het streven van den stam DARA WAI, die ten slotte weder toongevend werd.

Thans is het kleine Savoe verdeeld in vier hoofdkampongs, in de afdeelingen Seba, Timoe, Liaai en Mesara. Derzelver hoofden voeren den titel van Radja. Ook het nog veel kleinere Randjoewa is in 't bezit van dergelijk hoofd. Hoe klein deze afdeelingen ook zijn mogen, toch heeft ieder nog weder iets eigenaardigs. Zoo is, b.v. de oostelijke afdeeling het rijkst aan water, de meest westelijke daarentegen is aan water het armst; de zuiderafdeeling is het meest rotsachtig en de noorderafdeeling is het rijkst aan vlakken grond, die tot rijstvelden wordt gebezigd; de ooster- en westerafdeelingen zijn het meest bevolkt, en Seba werd na annexatie van Mania het grootst; Mesara en Liaai zijn het minst bevolkt, en terwijl Liaai vooral in 't oogvallend arm is, doet zich Mesara daarentegen 't meest welvarend, 't meest werklievend, vredelievend en zindelijk voor.

De vroegere regeringsvorm was hoogst eenvoudig. Ieder familiehoofd was dou ai, d.i. de eerste of meerdere in de familie, die alle mogelijke familiebelangen bestuurd en regelde. Al die familiehoofden nu kozen voor hunne strooptogten, na onderling goedvinden, zich een zoogenaamd stamhoofd, hetwelk — niet beantwoordende aan de verwachting der familiehoofden — weder kon ter zijde gesteld of

ontslagen worden en door een ander familielid vervangen, van wien men zich meer oorlogsgeluk voorstelde. Van erfopvolging was nimmer sprake. Wel viel het streven naar bepaald overwigt door den stam van DARA WAI niet te ontkennen, maar het mogt dien stam nimmer gelukken de eenig geldende te zijn, en toen door het Nederlandsch-indische Gouvernement een vijftal kamponghoofden met gelijken rang werd aangesteld voor de beide bewoonde Savoe-eilanden, bleef er voor het vroeger streven minder plaats. Deze aangestelde hoofden werden radja genoemd. Dit vond navolging. Al de familiehoofden gingen zich nu radja noemen; want zóó oordeelden zij, wanneer het ééne familiehoofd den naam van dou ai met dien van radja kan en mag verwisselen, dan kunnen en mogen dit ook alle familiehoofden doen. En zoodoende is het te verklaren dat de bevolking van Savoe zulk een groot aantal radja's telt. Al die radja's noemen zich meermalen radja moeda; maar toch hoort men meermalen van hen spreken als radja amma ALOE (d.i. radja de vader van ALOE en radja amma KORRI, d.i. radja de vader van KORRI). Vergis ik mij niet, dan zijn er op Savoe meer radja's dan er huizen zijn, die eenigszins den naam van huis verdienen. Want meermalen vindt men in één huis verschillende radja's. De naam radja werd zelfs een kindernaam, en niet zelden hoort men in de kampong schreeuwen „maïko! radja! d.i. kom hier radja. (1)

Dat nu al die radja's zich wel eens eene scheve voorstelling vormen van europesche vorsten, waar zij zich meermalen in éénen adem, met denzelfden titel hooren aanspreken, dit is hun niet kwalijk te nemen. Niet zij hebben zich gelijk gesteld met europesche mogendheden.

(1) 't Is, volgens DONSELAAR, een savoenesche eigennaam. (P) (Red)

Niet zij hebben zich vorstelijke titels voor hunne eenvoudige familie- of kamponghoofden aangematigd. Zij stelden zich tevreden met dou ai. Dou is man of mensch, en ai is meerdere, oudere, eerste. Hun dou ai komt overeen met het hollandsche grootvader, en, waar het voor een kamponghoofd wordt gebezigd, met het op Java alom in gebruik zijnde „beck” of „kapala kampong,” somtijds „wijkmeester.” Of ook komt dou ai overeen met „Djouw, Patti, Orangkaja, op andere eilanden in gebruik zijnde. (1)

Het klinkt vreemd, maar zoo geheel natuurlijk tevens, wanneer men, sprekende met een' radja, die onder zijne karbouwen neerhurkt, hoort vragen, „hoeveel karbouwen heeft radja Wolanda (de radja d.i. de koning van Holland) wel?” Het aantal karbouwen te kennen is voor zulk eenen de maatstaf, waarmede hij met juistheid zal aangeven de magt, de grootheid en heerlijkheid van den europeschen vorst boven den man in het stof hurkende. En vernemen zij dan, dat radja wolanda er hoogst waarschijnlijk geen enkele karbouw op nahoudt, ja dan zijn ze het spoor zoo geheel bijster, dat ze elkaar verwonderd aanzien. Een radja zonder karbouw is ondenkbaar, waar men elkanders vorstelijke meerderheid met karbouwen-maatstaf meet, al zijn deze dan ook enkel op strooptogten prijsgemaakt.

De vraag „Hoe veel radja's heeft men wel in Wolanda”, is mede even natuurlijk. Zoo ook de uitroep „Maar één! en op Savoe zijn er wel vier! En dan nog een op Randjoewa, dat zijn er vijf, behalve al de radja-moeda!” En dat een Resident nog niet eens radja-moeda is, dat is voor hen even onbegrijpelijk; want den naam van

(1) De hier vermelde beteekenis van grootvader heeft wel nadere toelichting noodig. (Red.)

dou ai, die door 't Nederlandsch-indische Gouvernement met dien van radja werd verwisseld, geven zij zonder bedenking aan iederen Europeaan, daar ze in hem den meerdere erkennen. Het begrip dou ai is den Savoenees zeer duidelijk; maar het begrip radja, vorst, soeverein, enz. is hem niet klaar. Van daar zeker, dat zij nog steeds van hunne dou ai's, 't liefst als van amma-Piga, amma-Dokka d.i. vader van het kind Piga en Dokka spreken. Dit zijn werkelijk de namen van de door 't Nederlandsch-indische Gouvernement aangestelde radja's. Ook den radja-moeda noemt men amma-Korre, amma-Dima, enz. Zoodat men veilig besluiten mag, dat de woorden amma en dou ai vrij wel eensluidend zijn in 't oor der Savoenezen. In dit gevoelen wordt men versterkt, wanneer men getuige kan zijn van het vrij en gemeenzaam verkeer tusschen al de amma's en douai's, die zich letterlijk in niets van elkaâr onderscheiden, noch in kleeding noch in manieren, noch in wijze van huishouden, noch in wijze van handelen tegenover wie ook. De verandering van naam, dou ai in dien van radja, bragt tot hiertoe geen de minste verandering te weeg in hunne onderlinge verhouding; al de Savoenezen gevoelen zich tot hiertoe evenzeer radja's als kinderen van Kieka, volbloed familieleden, die, door altijd met elkaâr over en weer te huwen, de familie-betrekking levendig hielden. Hunne onderlinge oorlogen of strooptogten waren slechts oneenigheden in de familie. Zij bleven broeders. De door 't Nederlandsch-indische Gouvernement aangestelde radja's zelfs zijn doordrongen van hunne naauwe betrekking op het geheel, en voelen zich zoo te huis onder hun volkje, dat de met de toestanden min bekende, ook met den besten wil den een' van den ander niet kan onderscheiden. Zij gevoelen zich broeder onder

de broeders; één familiebloed stroomt door aller aderen, en indien slechts de geest van MOTA LAI en GALENA niet te zeer heerschende is, dan leven ook thans nog de broederstammen in dezelfde goede verstandhouding en eensgezindheid, als toen ze het eens werden over het lot der oorspronkelijke bewoners van het eiland Savoe.

Waar het land uit zijnen aard hoogst onvruchtbaar is en de bevolking oorlogzuchtig; waar men geen denkbeeld heeft van wettig eigendom en daardoor onafgebroken het zijne ziet afhandig maken, dáár, het ligt geheel voor de hand, kan weinig plaats zijn voor nijverheid of levendig handelsverkeer. Houden op naburige eilanden de mannen zich veelal bezig met vischvangst, en weten zij tripang en karet tot handelsartikelen te maken en zich daardoor een vrij levendig handelsverkeer te scheppen, de Savoenezen schijnen tot nog toe op niets te zinnen, waardoor eenige handel in 't leven werd geroepen. Wel is Savoe's grond arm aan voortbrengselen, maar het eiland Kisser b.v. heeft ook geen' bijzonder vruchtbaren bodem, evenwel, de vlijt der bevolking wist het eiland zoo productief mogelijk te maken. Zoo zou ook van Savoe, bij meerdere neiging tot arbeid en bij meerdere veiligheid van bezitting, meer partij zijn te trekken. Doch de geringe behoeften, die de Savoenees heeft, mogen welligt oorzaak zijn, dat hij het meermalen — zeker geheel onnadenkend — aanziet, dat visschers van andere eilanden op Savoe's kusten hunnen arbeid en inspanning rijkelijk beloond zien.

Men heeft wel eens gezegd, „dat de mensch die de minste behoeften heeft, de gelukkigste is op aarde.” Gaat deze stelling op, dan zijn de Savoenezen ontegenzeggelijk de gelukkigste menschen op den ganschen aardbodem. Immers geen volk, dat zoo weinig behoeften heeft. Slechts eene

kleine hoeveelheid sap van de kepoëe doeë - lontar-palm - in den vorm van verzadigd suikerwater, of van één' eetlepel stroop is voldoende voor zijn voedsel van een' geheelen dag, ja! somtijds voeden zij zich dagen lang enkel met drinkwater, en ze zijn er even vrolijk onder. Mogen sommige Savoenezen zich ook al nu en dan op een weinig rijst of djagong of aardvruchten vergasten, het hoofdbestanddeel van hun voedsel blijft werkelijk, het „kepoëe-doeë-vocht,” dat weiachtig van kleur en niet onaangenaam zoet van smaak is.

En zoo kwamen wij als van zelf tot de bespreking van hetgeen de schrale bodem op het eiland Savoe den bewoners voor hun levensonderhoud aanbiedt.

Op het kleine onvruchtbare eiland, zonder plantsoen of boschaadje, trekt de kepoëe doeë (*Borassus flabeliformis*) met zijn' zeer hoogen stam en betrekkelijk kleine kroon het eerst en het meest de aandacht, omdat slechts deze palmsoort in zoo grooten getale op het, anders bijna boomlooze eiland wordt aangetroffen. Zonder aanplant of de minste verzorging boort zich de kepoëe doeë door den gedeeltelijk rotsachtigen, gedeeltelijk kalkaardigen bodem, plant zich zelf onafgebroken voort, komt te gemoet aan al de behoeften van den tegenwoordigen Savoenees, en is hierdoor inderdaad de levensboom op het kleine eiland voor mensch en vee. Want niet slechts de menschen, maar ook varkens en honden worden dag aan dag gevoed, enkel met het vocht van den kepoëe doeë, dat eene groote hoeveelheid suikerdeelen (plantenslijm) bevat, vandaar zoo voedend is, en bij verkooking al zeer spcedig tot stroop wordt vervormd.

Het eigenaardige van den kepoëe doeë op Savoe is, dat al naar mate het luchtgestel heeter en de aardbodem drooger wordt, hij zijne suikerhoudende vochten al milder

en milder doet vloeien. Ja! aan 't einde van de drooge moesson is de doeëe, ('t vocht) in zoo groote hoeveelheid verkrijgbaar, dat men van den overvloed stroop kookt, die dan in den aanstaanden regenmoesson dienst doet, zoo als de winterprovisie in koudere luchtstreken. In den regenmoesson is de doeëe al minder en minder verkrijgbaar, naarmate de aardbodem vochtiger wordt.

Doch niet enkel tot voeding, maar ook tot huisvesting biedt deze boom den Savoenees al wat hij daarvoor behoeft. De vrij regt opgaande stam vervangt op de Savoe-eilanden alle mogelijke timmerhout. Bijna zuiver cilindervormig leent zich de stam zonder veel moeite tot stijlen voor de eenvoudige woningen, en bij eenigen meerderen arbeid ook tot smalle planken uit den buitensten omtrek van den cilinder. Planken uit de doorsnede van den cilinder zijn niet denkbaar, daar het merg te week en te uitgebreid van omvang is; de doorsnede levert slechts sparren en latten op, en het merg deugt tot niets. Het waaijervormig blad van den kepoëe doeëe is de gewone bedekking der huizen, en weerstaat regen en zonneshijn veel beter en duurzamer, dan de overal elders gebruikt wordende atap. Ook voor hoofdbedekking, voor zonne- en regenscherm en hoofdsieraad bewijst de rou doeëe (het blad) almede zeer goede diensten.

Maar niet alleen voedsel en woning, hoofdsieraad en beschutting tegen zonnebrand of gure regenvlagen, veelmeer nog heeft de kepoëe doeëe voor den Savoenees ten beste; ja! alles wat verder, zelfs tot versangenaming zijne levensbehoefte is, wordt hem mede rijkelijk geschonken door genoemden boom. Ei dohkeedoha - smakelijke azijn - wordt, waar men dit voor feestelijke gelegenheden tot bereiding van spijzen weuscht, al zeer

ligt verkregen. Zoo maakt men ook met weinig moeite eene goedsmakende, bruine suiker van de donahoemou (d.i. van de siroop), die de Savoenezen alsdan dohmee-groe noemen. De woekelie (d.i. de jonge vrucht van den kepoeëe doeëe) is almede eene aangename versnapering voor mensch en vee; niet slechts varkens en honden, maar zelfs paarden en karbouwen azen er op. De eidohpeedoe biedt den Savoenees een' smakelijken volksdrank, dien hij met geringe moeite verkrijgt. Sommige Savoenezen leven enkel van dezen „eidohpeedoe,” die wel eenige overeenkomst heeft met sommige europesche biersoorten.

Legt men zich ter ruste neder, dan bewijzen dépi en neloe (slaapmat en hoofdpeluw, gevlochten van genoemd blad) uitstekende diensten; ja! zelfs van borden en drinkschalen en lepels, enz. enz. voorziet de kepoeëe doeëe den bewoner dezer eilanden. Ook alle paardentuig, alle soort van touw en vlechtwerk worden mede van den waijervormigen tak vervaardigd. De doosjes en mandjes, door de Savoeneesche vrouwen gevlochten, vervangen zeer geschikt de trommels en kistjes bij andere eilanders in gebruik. Ja, ook voor kinderen heeft ten slotte de kepoeëe doeëe nog speelgoed ten beste.

Zoo voorziet dan de voor het oog zoo weinig bekoorlijks biedende *Borassus flabelliformis*, met zijn' zeer hoogen, schijnbaar uitgedroogden en als door 't vuur verzengden stam, met zijne betrekkelijk kleine, ijle en waijervormige kroon, den door de natuur niet rijk bedeelden Savoenees werkelijk van alles, wat hij voor levensonderhoud behoeft. Want ook hetgeen de „kepoeëe doeëe” uit zijnen aard niet geven kan, dat kan de Savoenees zich aanschaffen door met den overvloed des booms ruilhandel te drijven; immers voor stroop, matjes

doosjes en nog ander vlecht- en ook touwwerk wordt de kapas ingeruild, die de vrouwen behoeven voor het weefsel harer eenvoudige kleding en die harer mannen en kinderen; dus ook voor den kleinen ruilhandel van den Savoenees biedt hem de „kepoeêe doeêe” het noodige. Inderdaad het leven van den Savoenees is al weinig omslagtig en weinig arbeid vorderend.

Dat aan den Savoenees de „kepoeêe doeêe” hovenal dierbaar is, laat zich na 't boven gemelde gemakkelijk denken. Bijna zonder eenigen arbeid, ten minste zonder bijzonder inspannenden arbeid, voeding, woning, alle mogelijke huisraad, versnapering, volksdrank, paardentuig, ja zelfs zijne eenvoudige kleding, die men met smaak om de leden weet te plooiën, te bekomen van die ééne boomsoort is waarlijk voor den Savoenees een voorregt, alle andere op den achtergrond plaatsende. Hieruit is dan ook te verklaren, dat alle inspanning vorderende arbeid bij Savoenezen minder gewild is. Maar bovendien wordt ook meer arbeid niet bijzonder aangemoedigd, omdat men vrij algemeen gewoon is elkaâr de dingen afhandig te maken. De geest van MOTA LAI is zoo zeer door merg en been gedrongen, dat men instinctmatig in elkaar vooronderstelt, door dezen te worden beheerscht. Hetgeen de oogen zien en wat ze voor zich wenschen te bezitten, eigent men zich eenvoudig toe.

Eerst dan, wanneer na verloop van tijd de geaardheid der bevolking, door den invloed van het Christendom, eene eenigszins andere rigting heeft genomen, eerst dan zal er plaats zijn voor meer lust tot arbeid. Onbestendigheid en ongedurigheid, verkeerd begrip van eigendom en de gemakkelijheid, waarmede men in al zijne behoeften voorziet, bevorderen noch arbeid noch handelsverkeer.

Wanneer de prikkel van oorlogvoeren eenigen tijd niet meer wordt gevoeld, dan welligt wordt men op Savoe ook minder ongedurig, en krijgt men ook langzamerhand eenig denkbeeld van eigendomsregt. De jeugdige christenen beginnen zich reeds gunstig te onderscheiden; doch hun getal is nog gering, in vergelijking van de duizendtallen heidenen, die zich liefst regelen naar hunne eeuwenoude gewoonten.

Behalve de kepoëë doeë, vindt men mede op Savoe vrij overvloedig den kokospalm, dien men in vergelijk van den kepoëë doeë zeer weinig waardeert, en bijna uitsluitend aanwendt, om er, gemengd met welriekende wortels, het ligchaam mede in te wrijven, waardoor lenigheid en vlugheid niet worden bevorderd. (1)

Al hetgeen verder van de Savoe-eilanden en de bewoners door mij zou kunnen worden vermeld, is reeds vroeger door verschillende reizigers medegedeeld. De volksgeschiedenis, zoo als die door de oudste Savoe-nezen zelven werd medegedeeld, is meen ik nieuw, en het veel omvattend nut van den kepoëë doeë voor den tegenwoordigen Savoenees niet zoo geheel bekend. Al wat voor de tegenwoordige bevolking belangwekkend is, kunnen wij zamenvatten in de woorden: Mota Lai en Kepoëë doeë.

1874.

M. TEPPER.

(1) Hier is wel de uit de noot verkregene kokosolie bedoeld. (Red.)

